

*Drie grondpatronen
om leven te be-leven*

Francis Gastmans

'Korte teksten' zijn inleidingen, stimulerende gedachten, smaakmakers, ideeën-verspreiders, twijfel-zaaiers. Het zijn geen gedachten met een definitief eindpunt, geen wetenschappelijk vastgelegde conclusies, geen academische teksten. Het zijn voorlopige resultaten van mijn persoonlijke studie, onderzoek en toepassingen. De inzichten, ervaringen en reflecties hebben voor mij inmiddels een bepaalde 'stevigheid'. Toch blijven ze een stap op mijn nooit eindigende zoek- en vindtocht en dus kunnen de gedachten die hier staan morgen weer worden bijgeschaafd. Na wijziging krijgt een tekst een nieuw versie-nummer.

Drie grondpatronen om leven te be-leven

Tekst en vormgeving: Francis Gastmans

Versie 16.5 - mei 2025

© Francis Gastmans

<https://francisgastmans.com/>
francisgastmans@icloud.com

Je mag al de teksten op de website vrij gebruiken. Meer nog, het doel van het delen van mijn gedachten is dat je ze zou gebruiken om daarmee kritisch-onderzoekend je inzichten en die van anderen onder de loep te nemen. Gelieve wel respect te hebben voor het copyright en steeds mij als bron te vermelden wanneer je een stukje kopieert. Dank je.

Welkom

Mijn intentie met deze tekst is jou nieuwsgierig te maken en je het gevoel te geven dat het nuttig is om jouw leven vanuit meerdere perspectieven te bekijken, naast elkaar, niet tegen elkaar. Ik wil vragen in je oproepen en je doen twijfelen, veel meer dan je zekerheid bieden. Het is dus niet vreemd indien je bij het lezen van deze tekst meer vragen dan antwoorden hebt. Ik nodig je uit om helderder waar te nemen en scherper te denken.

Het is een ongewoon verhaal omdat het ingaat tegen wat je via je opvoeding en je opleiding hebt geleerd. Het verhaal gaat over de fundamentele patronen van je leven, de *grondpatronen*, die invloed hebben op hoe en wat je waarneemt, hoe en wat je denkt en hoe en wat je onderneemt. Ik vertel je dat de ‘gewone’ kijk op het leven die je hebt geleerd weliswaar diverse vormen en kleuren kent maar dat die steeds teruggrijpen op eenzelfde fundamenteel patroon, het *lijnig grondpatroon*. Daarnaast zijn er twee andere invalshoeken die een totaal andere kijk geven op de manier waarop je jouw leven kunt beleven, het *systemisch* en het *lemniscatisch grondpatroon*.

Is dit een *filosofisch* verhaal? Ja, enigszins wel omdat het het resultaat is van reflecties die ik heb gemaakt wanneer ik vanop een grote afstand de concrete fenomenen, de menselijke handelingen en hun interacties herhaaldelijk waarnam. Het is echter een *praktische* tekst omdat mijn gedachten vertrekken vanuit de dagelijkse realiteit en ik

ze daar naar terugbreng. Ik heb mijn gedachten gevormd vanuit de praktijk en ben daarbij vertrokken vanuit het uitdrukkelijk niet-weten.¹ Ik ben dus niet iemand die hét weet.

Ik denk en schrijf op de praktijk gericht en voel me verbonden met enkele praktisch denkers in het oude China (Zhuang Zi, taoïstisch denker, 4e eeuw BCE) en het oude India (Nāgārjuna, boeddhistisch filosoof, De Weg van het Midden, 2e eeuw CE).

Ik schrijf in gewonemensentaal, vermijd zoveel mogelijk filosofisch of technisch jargon, en tegelijkertijd let ik er op dat ik erg zorgvuldig en waar nodig nauwkeurig spreek. Alle begrippen en woorden zijn een conventie, een afspraak, dus jij en ik kunnen best van mening verschillen over de invulling en het gebruik ervan. Enerzijds geven we *betekenis* aan woorden, niet steeds zoals de definitie in een woordenboek aangeeft, tegelijk *beleven* we woorden op een persoonlijke manier en roepen woorden bij ieder van ons andere *beelden* op. Alle woorden hebben voor jou steeds zowel een betekenis, een beleving als een beeld. (Hoe gebruik jij bv. het woord ‘loslaten’?)² Waar nodig zal ik dan ook verduidelijken hoe ik bepaalde begrippen en woorden gebruik.

Even praktisch: voor de verwijzing naar personen gebruik ik ‘hij / zijn’ en ‘zij / haar’ willekeurig door elkaar (tenzij het uitdrukkelijk om een man of een vrouw gaat); de verwijzing kan je gewoon ruilen of vervangen door bv. ‘hen / hun’.

Veel lees- en leergenot
Francis Gastmans

¹ Meer in het hoofdstuk *Wu-wei, de kracht van niet-doen* in het gratis boek *Padvindend leiderschap - Samen de juiste weg vinden*

² Je ontdekt hierover meer in de tekst *Wat is een woordenwolk?* die je vindt bovenaan de pagina BEELDENDE TALEN op mijn website.

Inhoud

1. Je leeft in verhalen	1
Een alledaags verhaal	
Je ademt verhalen in en uit	
Verhalen, allemaal verhalen	
Verhalen voldoen aan menselijke behoeften	
Niet één verhaal vertelt alles over alles	
‘Geneste’ verhalen, verhalen die in elkaar grijpen	
Het verhaal van de drie grondpatronen	
Een verhaal dat een groot verschil maakt	
Waar maakt dit verhaal concreet verschil?	
Van wie zijn de ideeën in deze tekst?	
2. Waar gaat het verhaal van de grondpatronen over?	21
Je leven bekijken vanop een afstand	
Een alledaags voorbeeld van de grondpatronen	
Een eerste schets van de drie grondpatronen	
Drie grondpatronen en het dagelijks leven	
Je levenshouding	
Je taalgebruik toont het grondpatroon dat je hanteert	
De kwaliteit van je taalgebruik	
Begrip, definitie en betekenis	
Semantisch netwerken en de grondpatronen	
Betekenis, beleving en beeld	
Enkele concrete voorbeelden	

3. Drie grondpatronen	47
3.1 Het lijnig grondpatroon	47
3.1b Het lijnig-sacrale grondpatroon, een variant	51
Het lijnig grondpatroon uitbeelden	
Lineair, circulair, spiraalsgewijs, ... allemaal lijnig!	
Het begrip 'tijd'	
3.2. Het systemisch grondpatroon	61
Hoe het systemisch grondpatroon uitbeelden?	
3.3. Het lemniscatisch grondpatroon	68
De naam 'lemniscatisch'	
4. De dynamiek van de grondpatronen	75
De dynamiek	
Een grondpatroon staat los van de inhoud	
Grondpatronen herkennen	
Alle patronen zijn gelijkwaardig	
Één grondpatroon op zich geeft geen volledig beeld	
Geen tegenstelling Oost - West	
5. Flexibel leven	87
De weldaad van grondpatronen	
Flexibel met een vaste overtuiging	
Problemen vanuit drie perspectieven bekijken	

1. *Je leeft in verhalen*

Een alledaags verhaal

Ik zit in de wagen en rij op autosnelweg E40. Het is een heerlijk zonnige dag. Ik ben op weg naar de kust. We zijn met zeer velen tegelijk op dit moment, op dit deel van déze snelweg. Daardoor vertraagt het verkeer en komt het tot stilstand. Op de radio hoor ik het bericht “Op de E40 verliest u op dit ogenblik meer dan een uur.” Hoezo ‘verliezen’? Vanuit welk perspectief bekeken is zo’n bericht logisch? Voor wie betekent dit ‘verlies’? Alleszins voor iemand die de rijtijd in zijn hoofd heeft vastgezet, denk ik. Ik hoef niet lang te wachten voor een antwoord op mijn vragen want drie auto’s voor mij is de bestuurder uitgestapt. Hij is zichtbaar kwaad, erg kwaad. Hij verliest ... alleszins zijn geduld en zijn humeur. Mijn wagen staat op de rechter rijstrook. Iemand achter mij tracht uit de file te komen. Hij draait de wagen op de pechstrook om zo de afrit te bereiken die niet zo heel ver meer af ligt. Pech op de pechstrook want binnen de kortste keren zit ook deze strook vast. Dubbele pech, verderop staat politie die iedereen die op de pechstrook staat eerst een boete geeft alvorens hen door te laten. Daar komt een ziekenwagen aan! Ik zie dat op de linker rijstrook enkele mensen zijn uitgestapt en drank en koekjes met elkaar delen. Die bekijken de zaak helemaal anders en maken het gezellig. “Erg vervelend hé,” zegt een man die naast mijn wagen komt staan tegen mij, “Iedere dag is het hier file. Ik neem het er bij. Vertragingen horen bij de snelweg maar het blijft vervelend.” Hij heeft zelf niet door hoe grappig de tegenstelling klinkt. “Dat is een positieve kijk,” antwoord ik, “Ik sta zelf nooit in de file. Ik zie het zo, mijn wagen staat stil maar ik niet. Ik zet *mezelf* niet in de file, dat vind ik

een slecht idee.” Ik krijg een verwonderde blik terug en een handgebaar dat duidelijk aangeeft dat ik gek ben. Na twee uren wachten, mogen we verder rijden. We rijden voorbij de plek die de ‘oorzaak’ is van de file: in de berm liggen twee zeer zwaar beschadigde wagens, daarnaast staan een ziekenwagen en een witte tent met verzorgers die in en uit lopen. Iedereen rijdt erg traag langs de plek. Niet omdat we niet sneller mogen rijden. Aan de andere kant van de autoweg groeide er inmiddels een kijkfile.

Hoe je de situatie bekijkt en er op reageert, hangt af van het *grondpatroon* waarmee je leeft. Ik kom daar in het volgende hoofdstuk op terug.

Je ademt verhalen in en uit

Je kent het gezegde “*Hij voelt zich als een vis in het water.*” Een vis is steeds omringd met water. Wanneer hij zwemt beweegt het water met hem mee, hij duwt als het ware het water zachtjes opzij. Het water is niet alleen rondom hem maar ook in hem, het water gaat door zijn lichaam. Hij heeft het water nodig want daaruit haalt hij de nodige zuurstof. Zonder water en zuurstof gaat een vis dood.

Er is het gezegde “*Zo vrij als een vogel in de lucht.*” Een vogel is volledig omringd door lucht. Enkel dankzij de lucht kan de vogel vliegen. Bij het vliegen duwt hij zachtjes de lucht opzij, naar boven of naar beneden. Die lucht is er niet alleen rondom hem maar ook in hem, hij haalt er de noodzakelijke zuurstof uit. Zonder lucht valt een vogel naar beneden en gaat dood.

Zo kan je ook zeggen “*Leven als een mens in de atmosfeer.*” Een mens is volledig omringd door de atmosfeer, door lucht om het eenvoudig te zeggen. Wanneer een mens stapt zet doet hij tegelijk de lucht bewegen, hij duwt bij het stappen als het ware de lucht opzij (zoals

wanneer je in een zwembad of een rivier stapt en daarbij het water opzij duwt). Tussen de mens en de lucht is er een open grens met zijn huidcellen en met zijn neus. De lucht is niet enkel *rondom* hem maar ook *in* hem, het gaat door zijn lichaam, tot in al zijn cellen. De mens heeft de lucht (de atmosfeer) nodig want de druk houdt hem op de grond (letterlijk) en uit de lucht haalt hij de nodige zuurstof. De lucht heeft hij ook nodig om te kunnen spreken en te kunnen horen wat de anderen zeggen of zingen.

Op dezelfde manier als de drie vorige gezegden stel ik “*Leven als een mens in verhalen.*” Als mens beweeg jij je in een ‘*verhalenveld*’ dat zich niet alleen *rondom* jou bevindt maar ook *in* jou. Je ademt verhalen in en uit bij alles wat je doet, voelt en denkt, bij al je interacties met andere mensen en met dieren. Je deelt jouw verhalen met anderen door ze uit te spreken, uit te drukken, te communiceren = ze ‘uit te ademen’. Je hebt de verhalen nodig die anderen vertellen en die je op vele manieren kan ontvangen. Je wisselt verhalen uit om te overleven, om je veilig te voelen, om zekerheid te hebben, om te weten waar je je bevindt, om verbinding te maken met anderen, om te leren, om lief te hebben, om alles te kunnen doen wat je doet, vooral om jezelf te kennen. *Je leeft dankzij verhalen. Zonder verhalen gaat een mens dood*, o.k. niet onmiddellijk maar alleszins langzaam, mentaal, emotioneel, fysiek.

Een metafoor

Een verhaal is als een uitnodiging voor een maaltijd. Wanneer je aan tafel komt verwacht je niet dat er op je bord een bussel wortelen ligt, net uit de aarde getrokken met daarbij een kaartje waarop alle wetenschappelijke gegevens staan van de wortel. Neen! Je verwacht dat de wortelen heerlijk zijn bereid, dat ze geuren, dat ze beelden oproepen en dat ze bij de eerste beet jouw smaakpapillen strelen. Wil je je lichaam kunnen voeden met deze wortelen zal je er goed op kauwen, je maag zal voor de vertering zorgen en je darmen halen er

alle nodige voedingsstoffen uit. Zo gaat het ook met alle 'informatie' die mensen met elkaar delen: ze wordt verpakt in verhalen want anders kan je de 'informatie' niet opnemen en verteren en is ze niet voedzaam. Je kan statistieken, tabellen, grafieken, cijfers en vergelijkingen uitwisselen, maar die hebben enkel betekenis binnen een verhaal. Professionele musici kunnen een partituur lezen, de partituur is voor hen een verhaal. Willen ze die 'informatie' met niet-musici delen dan is een ander vorm voor het verhaal nodig, een verklankt verhaal, ze spelen de partituur. Informatie, om het even de welke, zonder verhaal is niet 'eetbaar' en 'verteerbaar'. We delen verhalen via woorden, klanken, gebaren, tekens, beelden, aanrakingen ... via alle mogelijke talen.

Verhalen, allemaal verhalen

Een mensenleven speelt zich vanaf het eerste moment af in een wereld van verhalen, je bent omringd met verhalen.

Wat 'het eerste moment' van een mensenleven betekent, is onderwerp van diverse sterk uiteenlopende verhalen. Afhankelijk van de overtuigingen die aan de basis liggen, wordt een ander verhaal verteld en gaat het om een ander tijdstip. Wanneer begint en eindigt 'leven', 'hét leven' en 'mijn leven'? Wanneer zegt iemand "Ik heb een nieuw leven gekregen."?

Je groeit op en leert alles over 'leven' en 'het leven' via verhalen: de dagelijkse kleine verhalen die je verzorgers en opvoeders vertellen, de verhalen in de dagopvang en op school, de verhalen in de familie, de verhalen van vriendjes, de verhalen bij je opleidingen, de sociale verhalen, de culturele verhalen, de grote maatschappelijke en de politieke verhalen, de verhalen over zingeving, de vele verhalen als ontspanning of ontsnapping en entertainment (via boeken, films, video's, podcasts, theater, muziek, enz.), de verhalen die de officiële media verspreiden en de verhalen via sociale media, enz.

Verhalen verzorgen alle communicatie tussen mensen. Elke mening is

een verhaal, elke visie, elke betoging, elke ontmoeting, elk gebaar, elke streling, elke misdaad is een verhaal, elke discussie en elke strijd is een verhalenstrijd. Verhalen zorgen voor de verbinding tussen diverse soorten gegevens en data en maken mogelijke verbanden helder. Ze zorgen voor het opbouwen en verspreiden van kennis. Opvoeden, onderwijzen, lesgeven of trainen is het doorgeven van verhalen. Elke leerinhoud is een verhaal, elke theorie, elke wetenschappelijke ontdekking, elke filosofie is een verhaal. Elk product of ding dat je maakt, verkoopt of koopt is een verhaal, elke technische prestatie, elke technologische uitvinding, elk wapen is een verhaal.

Alles wat je doet is een verhaal vertellen aan anderen en tegelijk een verhaal vertellen aan jezelf: wandelen, zorgen voor anderen, werken, ontspannen, knutselen, liefhebben, schrijven, lezen, luisteren, enz. Je leeft en beweegt voortdurend, overal en in alles wat je doet, in een wereld van verhalen, je leeft in een '*verhalenveld*'.

Via de duizenden verhalen die je hebt opgenomen en verinnerlijkt, put je al snel uit een enorme voorraad vertellingen om je eigen verhalen vorm te geven en te vertellen. Je innerlijke voorraad is noodzakelijk om jezelf te vertellen wat je waarneemt en ervaart, wie je bent of wie je wordt, wat je drijft om te doen wat je doet, om jezelf te kunnen kennen. Je hebt bestaande verhalen nodig om te kunnen waarnemen, situaties te kunnen inschatten, te kunnen oordelen en besluiten, te kunnen beslissen en actie te ondernemen. Je vertelt voortdurend jezelf verhalen over wie jij bent, wie de anderen zijn, wat je overkomt, wat er gebeurt, wat je voelt en wat je denkt, wat je verwacht (en niet altijd gebeurt) of wat je vreest (en toch vaak niet gebeurt), wat je wilt en wat je liever vermijdt. Er heeft voortdurend een innerlijk *verhalengesprek* plaats in jou. Je communiceert voortdurend, verbaal én non-verbaal én

met beelden, tekens en signalen. Om het even hoe, je vertelt daarbij een verhaal. Dat zijn uiteraard niet allemaal uitgebreide verhalen. Wanneer je bv. een aangenaam zonnetje op je lichaam voelt, vertel je jezelf een kort verhaal over je aangenaam aangeraakt voelen door de zonnestralen. Zwijgend naast elkaar zitten is communiceren, zelfs al gaat het om iemand die je niet kent, nog nooit hebt ontmoet en je er slechts voor enkele seconden bij in de buurt bent. Daarmee leeft er in jou een kortverhaal over jezelf en die persoon in deze situatie. Wanneer je iemand op haar eentje ziet zitten vertel je jezelf een verhaal over een vrouw die daar op haar eentje zit. Het beeld dat je in een flits opneemt start tegelijk in jou het vertellen. Heel snel sluipen er in je verhaal allerlei veronderstellingen over deze persoon. Misschien doet het voorval jou voelen en denken aan iemand die je kent, aan een situatie die je ooit hebt beleefd, aan een (on)gelukkig voorval, aan een beeld uit een film? Onder elk eenvoudig en klein gebaar zit een verhaal, een glimlach is een stukje van een groter verhaal. Ik zit in de trein en over mij zit een vrouw op wiens gelaat plots een glimlach verschijnt. Ze heeft oortjes in en luistert naar iemand of naar muziek. Ik zie niet alleen haar gelaat en wat de glimlach met haar doet, ik zie ook een verhaal én ik voel in mij een verhaal (over glimlachen, over iemand die tegenover mij zit en naar iets luistert en nu glimlacht, over wat haar glimlach met mij doet, enz.) Elk mini-stukje van communicatie is meer dan louter een signaal, een beeld, een symbool of een teken. Je begrijpt een voorval, een beeld of een uitdrukking enkel binnen een verhaal waar het in past. Je hebt een verhaal nodig om te kunnen begrijpen.

Het leven bestaat uit honderden ‘spelregels’, eenvoudige en gecompliceerde, vanzelfsprekende en erg ingewikkelde, formele en vooral informele regels. Allemaal zijn ze verpakt in een verhaal.

Spelregels zijn verhalen, het is dé manier om die vorm te geven en door te geven. Je hebt verhalen nodig om je veilig te voelen, om zeker te zijn van jezelf en van anderen, om zo vlot mogelijk samen te leven. Verhalen vertellen je hoe je het gedrag van andere personen kunt inschatten en hoe je tot hen te verhouden. Hoe begroet je iemand die je niet kent en hoe kan je zien of je die persoon kunt vertrouwen of niet en hoe reageer je dan? Dat vertellen je diverse verhalen. Een verkeersbord langs de weg verwijst naar spelregels binnen een verhaal over verkeer. Je dient de spelregels te kennen om correct te kunnen reageren op het bord. Wanneer je iemand kruist op het voetpad en je kijkt elkaar aan vertel je jezelf in een flits een verhaal over de ander. Tegelijk ‘leest’ de ander een verhaal uit jouw gedrag en de manier waarop je haar (niet) aankijkt. Overal zijn er spelregels en die passen binnen een verhaal. Je kunt niet binnenkomen in het koninklijk paleis en de bewoner met een high five willen begroeten. Je vriendin daarentegen zal verbaasd opkijken wanneer je een diepe buiging maakt wanneer je thuiskomt in plaats van haar een knuffel te geven. Je loopt geen supermarkt binnen terwijl je luidop in alle richtingen roept: “Goeiemorgen allemaal!”. (Wellicht geef je hiermee wel een aantal mensen een prettig gevoel en help je hen de dag te starten met een lach en met een nieuw verhaal “Moet je eens weten ...”).

De meeste verhalen vertel je niet met woorden maar via je gedrag. Het verhaal is de *onderstroom*, datgene wat je gedrag draagt, datgene wat jouw gedrag zinvol of ‘logisch’ maakt. Omdat het een onderstroom is, werkt die onbewust, zonder dat iemand het hoort of ziet of er expliciet een verklaring voor geeft. Met ieder gebaar, met iedere signaal, met iedere blik, vertel je zoveel zonder woorden, zonder die expliciet te maken, zonder uitdrukkelijk aandacht te vragen voor het verhaal. *Indien we geen verhalen zouden delen bevriest de wereld.*

Het grote belang van het vertellen van je persoonlijk verhaal toont zich tijdens het proces van rouwen na het verlies van iemand of iets (een. job, een droom, je fysieke gezondheid, enz.) dat erg belangrijk is voor jou, iemand of iets waar jij veel emotionele energie aan hebt gekoppeld. Op dat moment zal je het bestaande verhaal over de betrokkene of de situatie opnieuw en anders construeren. Tijdens het rouwen herschrijf je stukje bij beetje het verhaal van de relatie en van de verbinding die er niet meer is. Je legt andere accenten, brengt bepaalde gebeurtenissen meer op de voorgrond of zet andere net meer op de achtergrond. Dit herconstrueren is noodzakelijke en nuttige arbeid. Met het vernieuwde verhaal groeit voor jou een zinvolle betekenis van de nieuwe situatie.

Verhalen voldoen aan menselijke behoeften

Je verlangt naar verhalen omdat die tegemoet komen aan essentiële menselijke behoeften. Van bij je geboorte wordt je gedreven door behoeften. Er zijn de *basisbehoeften* zoals behoefte aan aanraking, aan voeding, aan kunnen ademen (zuurstof), aan warmte of verkoeling, aan rust en veiligheid, behoefte aan zekerheid, aan ruimte om te bewegen. Al snel voel je de *sociale behoeften* zoals behoefte aan iemand die voor je zorgt, behoefte om iets uit te drukken en respons te krijgen, aan iemand om gevoelens en gedachten mee te delen, om iets te verkennen en te ontdekken, om samen te spelen of te werken. Sneller dan de volwassenen veronderstellen groeien er in een kind *fundamentele behoeften* zoals de behoefte om te weten *waardoor* iets

gebeurt en de behoefte om te weten *waarom* dit wel en dit niet.³

Bij ieder mens leeft verlangen om de vele en complexe ervaringen een plaats te kunnen geven, om enerzijds ze te kunnen verklaren en begrijpen en anderzijds om de zin van wat er gebeurt te kunnen vatten, om zin te geven aan wat hen overkomt. Verhalen bieden een antwoord op de vele vragen die worden opgeroepen door de vele behoeften die we hebben. Dit is vooral voelbaar wanneer niet wordt voldaan aan onze behoeften. Onze behoeften leiden ons naar verwachtingen en naar een bepaalde respons. Wat we willen is niet alleen een concreet antwoord of een reactie maar tevens een verhaal waarin dit ingebed is. We willen een ‘goed’ verhaal. We willen allemaal een minimum aan veiligheid en zekerheid. Een goed verhaal biedt ons dat, alleszins het gevoel dat het zo is. Zelfs mensen in een vluchtelingenkamp vertellen zichzelf en anderen dat ze hier veilig zijn want in hun tent is geen oorlog. Het is dan ook een venijnige vorm van oorlog voeren om bewust burgers op te jagen en een gevoel te geven dat ze nergens meer veilig zijn, om voortdurend hun verhaal te verstoren, om hun verhaal van zekerheid te ondergraven en om ‘valse’ verhalen te verspreiden. We willen begrijpen zelfs al is de situatie onvoorstelbaar en onbegrijpbaar. We vertrekken van de overtuiging dat begrijpen hoe dan ook mogelijk is indien we maar voldoende informatie krijgen ingebed een ‘goed’ verhaal. We verlangen naar verhalen die de situatie ‘begrijpbaar’ maken. We willen eenvoudige verhalen zelfs al vertellen ze over complexe dingen. We willen dat de zaken eenvoudig worden voorgesteld, met enkele cijfers liefst, want cijfers geven de illusie dat

³ De vraag ‘Waarom?’ vraagt om een verklaring en schept kennis, de vraag ‘Waarom?’ vraagt om verantwoording of om zingeving. De vraag is niet “Waarom komt de zon op?” maar “Waarom komt de zon op?” Het onderscheid tussen deze twee type vragen is essentieel, toch wordt ons dat niet aangeleerd. Je leest er meer over in *De Kunst van het vragen stellen*

we iets kunnen meten en daardoor weten. We willen dat de situaties en relaties worden gevat in een verhaal met eenvoudige modellen en schema's. Liefst hebben we een stappenplan-verhaal met een beperkt aantal stappen, vier tot acht. Zo'n plan geeft ons een gevoel van zekerheid, de zekerheid dat we goed bezig zijn, dat we op de goede weg zijn, dat we een oplossing kunnen bereiken indien we maar deze weg nauwgezet volgen. We willen dat verhalen een einde kennen, liefst een happy end maar als dat niet kan dan toch liever een overlijden of een nederlaag als einde beter dan helemaal geen einde, want dan is het verhaal nog steeds niet 'af'. We willen het lichaam van wie is vermist of verdwenen, want enkel dan kunnen we het verhaal afronden. We houden er niet van om in onzekerheid te blijven leven.

Niet één verhaal vertelt alles over alles

Het aantal soorten verhalen dat kan worden verteld is zeer groot en zeer divers. Naast de dagelijkse verhalen die ons leven creëert of ondersteunt zijn er de grote verhalen van de politieke partijen en de wetenschappen. Elke tak van de wetenschap heeft een eigen specifiek groot verhaal. Daarnaast zijn er de verhalen van de diverse kunsten, de gezongen of gespeelde verhalen en de biografische verhalen, en er zijn uiteraard de vele godsdiensten en anderen met hun sacrale en spirituele verhalen, waar een grote aantrekkingskracht van uitgaat net omdat die pretenderen Hét Groot Verhaal te vertellen.

Al deze grote verhalen vertellen iets over de waargenomen en de *beleefde* 'werkelijkheid'. Sommige verhalen maken de zaken helder en verklaren, andere bieden zingeving, steun of troost. Je zou wel willen dat alle verhalen vertrekken vanuit één 'werkelijkheid' en dat ieder verhaal gewoon een onderdeelje vertelt van één groot begrijpbaar, samenhangend verhaal. Dat de vele verhalen een geheel,

één ‘werkelijkheid’, kunnen of moeten vormen is voor vele mensen een sterk verlangen. Dat éne verhaal en die éne ‘werkelijkheid’ blijft echter een wens, een uitgangspunt, een aanname, een overtuiging, geen ‘feit’. Het is een van de kenmerken van de mens om de vele korte of lange verhalen over zijn ervaringen, belevingen en gedachten tot een geheel te vormen, tot één Groot Verhaal. Wanneer je vele verhalen bijeenlegt kan je die *beleven* als een geheel. Elk afzonderlijk verhaal creëert echter bij het vertellen een eigen ‘werkelijkheid’ en de verschillende verhalen vormen niet zomaar een geheel. Sommige passen bij meerdere andere verhalen, sommige verhalen passen bij slechts een beperkt aantal vertellingen of hebben een heel eigen specifiek verhalengebied.

De meeste mensen willen dat de persoonlijke verhalen, de grote verhalen van hun gemeenschap, de spirituele verhalen en de verhalen van de wetenschappen in elkaar passen als matroesjka- of baboesjka-popjes. De popjes symboliseren de overtuiging dat de micro-kosmos (het persoonlijke) passen binnen het de macro-kosmos (het heelal), er zelfs een afspiegeling van zijn.

Voor veel wetenschappers en filosofen is het echter onaanvaardbaar dat je de diverse soorten verhalen zonder meer aan elkaar koppelt tot één Groot Verhaal. Zij die een Groot Verhaal vertellen hebben meestal een synthese gemaakt van een *beperkt aantal* verhalen en laten bewust meerdere anders klinkende verhalen links liggen of beweren dat het ‘valse’ verhalen zijn of dat ze ‘onwaarheid’ vertellen. Het is bij een Groot Verhaal vaak meer knippen dan plakken. Daarnaast beleven sommigen het als onaanvaardbaar indien iemand twee soorten verhalen die tegengesteld zijn (of lijken) naast elkaar hanteert zonder die binnen één geheel te beschouwen en daar dan consequent naar te behandelen.

De Belgische filosoof en ethicus Etienne Vermeersch (1934-2019) op bezoek in India kon niet begrijpen dat iemand fysica kan studeren aan een universiteit en tegelijk geloof hechten aan de hindoeïstische spiritualiteit. De oude man zat gevangen in zijn atheïstisch-lijnige paradigma's. Ook filosofen zijn beperkt in hun denken en vertellen eenzijdige verhalen.

De Belgische wetenschapper Georges Lemaitre (1894-1966) hanteerde wél twee soorten verhalen naast elkaar zonder dat die voor hem elkaar moesten beïnvloeden. Hij was natuurkundige, astronoom en kosmoloog, en leverde erg belangrijk wetenschappelijk werk met zijn hypothese van het uitdijende heelal (1927) en was de grondlegger van de oerknal-theorie (1931). Daarnaast was hij ook katholiek priester. Hij bleef steeds het onderscheid aangeven tussen enerzijds zijn wetenschappelijk werk en hypotheses en anderzijds zijn geloof. Hij wilde niet dat zijn wetenschappelijke hypotheses gelieerd werden met het theologische begrip van de schepping. Afhankelijk van de situatie en de opdracht wisselde hij in het gesprek vlot van paradigma en van verhaal.

‘Geneste’ verhalen, verhalen die in elkaar grijpen

Wat doe je met de vele diverse, soms erg tegenstrijdige verhalen in de wereld? Je kunt je eigen verhaal als enig juiste te beschouwen en alle andere verhalen afwijzen. Je kunt trachten een synthese te maken en ze terugbrengen tot één Groot Verhaal en alle verhalen die daar niet binnen passen afwijzen of verzwijgen. Er is een alternatieve manier: de vele verhalen gewoon naast elkaar leggen. Je bekijk dan wat de ‘zeggingskracht’ is van elk verhaal, zowel inhoudelijk als naar vorm en structuur. Je kunt gelijkenissen en verschillen noteren en verbanden leggen. Tenslotte kan je overwegen op welke manier en in welke mate de verhalen in elkaar kunnen worden geschoven zonder tekort te doen aan elk van hen.

Een citaat van Brian Greene:⁴

“We kijken naar de werkelijkheid, we herkennen patronen en die patronen voegen we samen tot verhalen die kunnen fascineren, informeren, verbazen, vermaken en opwinden. Hierbij is het meervoud - verhalen - essentieel. In de bibliotheek van het menselijk denken bestaat niet zoiets als een enkel, verenigd boekdeel waarin het uiteindelijke begrijpen wordt overgebracht. Integendeel, we hebben vele, op elkaar aansluitende verhalen geschreven die verschillende domeinen van de menselijke nieuwsgierigheid en ervaring verkennen; dat wil zeggen, verhalen die de patronen van de werkelijkheid elk met een eigen grammatica en woordenschat weergeven. ...

Dit zijn allemaal verhalen die steeds maar doorgaan, ontwikkeld door denkers uit verschillende disciplines. Een sage die begint bij quarks en eindigt bij het bewustzijn zou een lijvig boekwerk zijn. Toch grijpen de verschillende verhalen wel in elkaar. ...

Hoe onderling verbonden ze ook zijn, de verschillende verhalen, verteld in verschillende talen en gericht op verschillende niveaus van de werkelijkheid, geven totaal verschillende inzichten. Misschien zullen we op een dag naadloos van het ene verhaal op het andere kunnen overgaan en alle voortbrengselen van de menselijke geest, werkelijk en fictief, van de wetenschap en van de verbeelding, met elkaar kunnen verbinden. ...

Maar ook als we niets hebben dat daarbij zelfs maar in de buurt komt, kunnen we er veel van opsteken als we ons in die verhalen onderdompelen - wetenschappelijk, creatief, in de verbeelding. ...

Diepe mysteries vragen om helderheid, gegeven door een reeks

⁴ Brian Greene, prof. wiskunde en theoretische natuurkundige, mede-ontwikkelaar van de snaartheorie en oprichter van het [Word Science Festival](#). Een citaat uit zijn boek *Tot het einde der tijden - De zoektocht naar de reden van ons bestaan in een nieuwe wereld*, Spectrum 2020

'geneste' verhalen, verhalen die als een set schalen in elkaar passen. Of ze nu reductionistisch of emergent zijn (spontaan verschijnend), wiskundig of figuratief, wetenschappelijk of poëtisch, we puzzelen het rijkste begrip bij elkaar door vraagstukken vanuit een scala aan perspectieven te benaderen."

Het verhaal van de drie grondpatronen

Een verhaal vertellen is steeds een vorm van *meta-communicatie*, je vertelt dan 'over' iets, waar je *vanop wat afstand op terugkijkt*.

We hebben onze dagelijkse ervaringen, belevingen, gedachten, interacties, enz. Met onze dagelijkse verhalen vertellen we daar iets zinnigs 'over'.

Voor onze dagelijks verhalen halen we inspiratie bij ruimere verhalen die worden verteld door onze familie en vrienden, onze leraren, de media, de literatuur, de reclame, enz. De ruimere verhalen vertellen 'over' de dagelijkse verhalen. Er zijn flink veel gelijkenissen in de verhaallijn of het verhaalpatroon van deze verhalen.

Er zijn organisaties, instituten, religies, culturele instellingen, politieke partijen, filosofen en wetenschappers die een groot verhaal vertellen. De grote verhalen vertellen 'over' de dagelijkse en ruimere verhalen, vatten ze samen, bieden ze een kader, maken ze begrijpelijk. Alle grote verhalen verschillen wat inhoud en vorm betreft. Ook hier zijn er vele gelijkenissen in verhaalpatronen herkenbaar.

Het basisverhaal van de drie grondpatronen vertelt 'over' de verhaalpatronen van alle verhalen (de dagelijkse, ruimere en grote verhalen), het vertelt het verhaal van drie fundamenteel verschillende manieren waarop zowel de dagelijkse, de ruimere als de grote verhalen worden geconstrueerd en verteld. Het gaat daarbij niet om de inhoud maar om de manier van conceptualiseren van woorden en beelden, het

opbouwen, het structureren en de interne structuur van de verhalen. Alle verhalen hebben een grondvorm, een grondpatroon: ofwel *lijnig*, *systemisch* of *lemniscatisch*.

Een verhaal dat een groot verschil maakt

Het waarnemen, herkennen, erkennen, waarderen, respecteren en flexibel inzetten van de drie verschillende grondpatronen leidt tot:

- *helderder en scherper denken;*
- *de ander kunnen aanvaarden zoals je haar ontmoet vandaag, zoveel mogelijk zonder oordeel;*
- *het onderscheid tussen de vier soorten 'feiten' respecteren;⁵*
- *kunnen zien wat de vraag is waar het écht om draait en niet in de valkuil trappen van de schijnproblemen;*
- *duurzame oplossingen vinden die zorg dragen voor alle aspecten van het leven;*
- *jouw waarheid helder formuleren en er achter blijven staan zonder te strijden voor Dé Waarheid;*
- *vruchtbaar samenwerken met mensen die er een andere levensvisie op nahouden dan jij;*
- *je leven op een constructieve en verbindende manier beleven en vormgeven.*

Om de grondpatronen te herkennen en de verschillen te kunnen zien, dien je flink afstand te nemen van je gewone manier van kijken. Wanneer je even op een ander grondpatroon overschakelt - doe het eens louter als een oefening, als een optie - wanneer je dus je leven

⁵ Meer in het boek *De Blauwe Rivier oversteken - Van een probleem naar een duurzame oplossing*

vanuit een ander perspectief bekijkt, krijg je een meta-perspectief want je bekijkt de zaken van een grotere afstand. Door bv. als oefening even alles systemisch te bekijken kan je ontdekken dat alles in je leven gestuurd wordt door een grondpatroon. Dan kan je zien dat jouw actuele uitgangspunten, paradigma's, overtuigingen, vanzelfsprekendheden en je geloof een samenhangend geheel vormen. Elk aspect van je levensvisie is deel van een samenhangend geheel.

Geen enkele visie of overtuiging is 'boven alles Heilig' of 'als enige Waar'. Dit geldt voor alle uitgangspunten en overtuigingen, zowel voor de visie van de verschillende godsdiensten, voor de 'spirituele' of 'materialistische' visies, als voor de westers wetenschappelijke visies. De drie grondpatronen zijn fundamenteleler dan je overtuigingen, ze sturen ze. Kijken vanuit een ander grondpatroon oplevert jou een veelzijdig perspectief en biedt je veel leerwinst.

- *Je kunt én met meer overtuiging achter je actuele visie staan én er toch kritische vragen over stellen én met een open geest kritische vragen ontvangen van anderen.*

Je moet niet meer zo nodig 'Het Grote Gelijk' hebben. Je staat sterk achter je overtuigingen maar verheft ze niet tot het 'enige ware'. Je kunt in dialoog gaan met anderen zonder in een discussie (gespreksgevecht) te belanden. Wanneer je de noodzaak voelt of je inzicht er om vraagt, kan je bewust bepaalde van je paradigma's bijsturen of aanpassen.

- *Je leert om je niet krampachtig vast te klampen aan een 'zekerheid'.*

De meeste zekerheden zijn immers eigen gecreëerde illusies. Je hebt het in het beste geval over 'de op dit ogenblik grootste waarschijnlijkheid' of over 'mijn voorlopige zekerheid'. Je leert rustig om te gaan met onzekerheid en gezonde twijfels en met de weldaad van niet-

weten (wu-wei).⁶ Bij gezonde twijfel, twijfel je over de inhoud van je kennis, bij ongezonde twijfel, heb je twijfels over jezelf.

- Je leert *bewust om te gaan met het onderscheid tussen ‘verklaren’ en ‘zin geven’*.⁷

Daardoor bevrijd je jezelf van de norm dat wat voor jou *zin geeft* wetenschappelijk correct moet zijn of gebaseerd moet zijn op streng onderzochte feiten (evidence based facts). ‘Persoonlijke feiten’ mogen bij zingeving een grote rol spelen. Anderzijds leer je voorzichtig te zijn met uitspraken over ‘feiten’ en je steunt voor het *verklaren* van fenomenen op ‘harde feiten’.⁸

- *Je zal meer waardering hebben voor de effecten die ‘persoonlijke feiten’ of ‘feiten van een gemeenschap’ hebben op het samenleven met meerdere mensen in een gemeenschap of groep.*

Daarmee relatieveer je de ‘feiten’ niet, de effecten van het geloof in bepaalde feiten dát behandel je als een ‘feit’ waar je mee kunt werken én die je tegelijk erg kritisch bekijkt.

- *Wanneer je een situatie op drie verschillende manieren kunt beschouwen vergroot je enorm de kans om een duurzame oplossing te vinden.*

Bij lastige problemen vind je toch een ‘werkend’ antwoord, bij niet-wijkende twijfels ontdek je een constructief antwoord, bij ravijn-diepe uitdagingen beleef je toch een zingeving.

- *De vrijheid die je hebt om even over te schakelen op een ander grondpatroon en de zaken te bekijken vanuit een ander perspectief,*

⁶ Meer over wu-wei, de kracht van niet-doen en niet-weten (een taoïstisch begrip) in het boek *Padvindend leiderschap - Samen de juiste weg vinden*

⁷ ‘Verklaren’ en ‘zin geven’ zijn totaal verschillende acties! Zie verder 3.1 Het lijnig-sacrale grondpatroon, een variant. Of lees in het boek *De Blauwe Rivier oversteken - Van een probleem naar een duurzame oplossing*

⁸ Over de vier soorten ‘feiten’ lees je in het boek *De Blauwe Rivier oversteken - Van een probleem naar een duurzame oplossing*

biedt tevens de basis voor een echte dialoog.

Om het even wat de mening en de visie van de ander inhoudt, het is steeds mogelijk om met wat afstand te kijken en te zien wat de belangen zijn van de ander en wat jullie gemeenschappelijke belangen zijn. Op dat moment kan je betere vragen stellen; *de 'juiste' vraag.*

Waar maakt dit verhaal concreet verschil?

Hoe je omgaat met elkaar.

Hoe je koopt en consumeert (wat, wanneer, hoeveel, hoe, ...).

Hoe je mee de honger in de wereld aanpakt (via politieke keuzes).

Wanneer je zorgvuldige gesprekken wilt voeren.

Hoe je naar 'problemen' kijkt en die tracht op te lossen.

Bij het leiden of begeleiden van medewerkers.

Bij het overwegen welke acties je zelf kunt ondernemen tegen de klimaatwijzigingen.

Wanneer je kritisch kijkt naar de wijze waarop kinderen worden opgevoed en opgeleid en zelf keuzes maakt.

Voor de manier waarop je zorg verleent aan zorgbehoevenden.

Hoe je belangrijke begrippen in je communicatie invult (bv.

'identiteit', 'migrant', 'waarheid', 'rechtvaardigheid', 'vrijheid').

Bij het zoeken van een antwoord op de vraag: "*Wat voor zin heeft dit?*" (dit = dit leven, deze job, deze relatie, dit beleid, deze investering, dit goede doel, deze oorlog, enz.).

*Het maakt voor de aarde, voor de natuur, voor alle mensen
in de wereld niet uit wat jij denkt en zegt, wél wat jij doet
en dat je daar de verantwoordelijkheid voor neemt,
zelfs al wist je niet wat de gevolgen konden zijn.*

Van wie zijn de ideeën in deze tekst?

Alle ideeën in deze tekst verwoorden *mijn* gedachten. Ik heb de gedachten en de visie van mijn leermeesters na-gedacht, her-dacht, kritisch bekeken, her-beleefd. Ik bestudeer, leef en beleef hun gedachten en oefen ze in de praktijk. Op deze manier heb ik ze uiteindelijk volledig tot *mijn* gedachten gemaakt. Ik hoef daarom in mijn teksten geen citaten te plaatsen (die overigens veel toelichting zouden vereisen om voor iedereen verstaanbaar te kunnen zijn). Ik vertel je *mijn* gedachten maar ze zijn *niet mijn eigendom*, ik ‘bezit’ ze niet, niemand bezit een oorspronkelijke gedachte; dit was ook de houding van mijn leermeesters.

Mijn bijzonderste leermeesters zijn Zhuang Zi en Nāgārjuna. Zhuang Zi (China, 4e eeuw BCE) is samen met Lao Zi (China, 5e eeuw BCE?) de ‘bron’ van het daoïsme. Nāgārjuna (India, ±150-250) is als boeddhistische filosoof de ‘bron’ van De Weg van het Midden. Beiden vormen een belangrijke bron van de latere Chinese Ch’an en de Japanse Zen. Dankzij hen heb ik de laatste vijftientig jaar zelfstandig het waarnemen en formuleren van de drie grondpatronen mogen ontwikkelen.

*Gedachten zijn nooit iemands eigendom en
niemand heeft een oorspronkelijke gedachte.*

Zelfs niet de meest wijze leermeester.

*Om het met een metafoor te zeggen:
iedere gedachte komt uit de gedachten-zee die al
tienduizenden jaren wordt gevoed door de vele gedachten-rivieren.
Op haar beurt voedt de gedachten-zee nieuwe gedachten-bronnen
die de gedachten-rivieren inhoud geven.*

*Op deze wijze hernieuwt de gedachten-zee zich en
bevat zowel oeroude gedachten als vernieuwende ideeën.*

*Een knap leermeester put uit een heldere
gedachten-bron en vult gedachten-rivieren.*

— — —

*Indien een gedachte enkel in een bepaalde taal
en in een specifieke cultuur of context kan worden gedacht
is het een beperkte en beperkende gedachte.*

*Alle grote gedachten kan je in elke taal en in elke context
of cultuur zelf opnieuw denken.*

Enkel zo kan je de geldigheid ervan kritisch onderzoeken.

— — —

*Het is aan jou om alle gedachten die je ziet, hoort en leest
zelf te her-denken, na te denken en te toetsen aan de praktijk.*

*Zo kan je kiezen of dat wat je ziet, hoort of leest
uiteindelijk jouw gedachten worden.*

*Doe je dat niet dan blijven het woorden van je leraar of van
de schrijver en praat je 'over' de ideeën van een ander.*

Spreek en belichaam je eigen gedachten.

2. Waar gaat het verhaal van de grondpatronen over?

Je leven bekijken vanop een afstand

Een beetje afstand nemen is nodig om jezelf en anderen beter te kunnen waarnemen en te leren kennen.

Wat zie je wanneer je met aandacht kijkt naar jouw dagelijks leven en dat van anderen? Je merkt wellicht verbanden op tussen je dagelijks terugkerende handelingen; tussen je intenties en je doelen en je werkelijke gedrag; tussen je gedrag en de gevolgen. Je ziet hoe je verbonden bent met anderen en hoe bepaalde interacties met hen steeds terugkeren.

Je stelt individuele gedrags- en interactiepatronen vast.

Wat zie je wanneer je op wat meer afstand gaat staan? Dan krijg je het beeld wat sociologen, antropologen en historici beschrijven. Zij zien nog wel individuen maar ze beschouwen die vooral in relatie tot de groep⁹ waartoe die personen behoren - expliciet of impliciet. Je ziet dan grotere verbanden, groepsinteracties en patronen in het groeps-gedrag en hoe die verlopen in de tijd. Je kan diverse kleine en grote culturen onderscheiden.

Je stelt patronen in het groepsgedrag vast.

Wat kan je zien wanneer je nog meer afstand neemt? Dan kan je patronen ontwaren die zowel onder het gedrag van individuen als van groepen of volkeren en culturen schuilen. Je ziet kleine en grote systemen, open en gesloten systemen. De structuur en de dynamiek

⁹ 'Groep' slaat hier zowel op kleine als grote groepen; bv. een stam, een club, een gemeenschap, een volk, een natie, een cultuur.

van systemen kunnen op elkaar gelijken maar je ontdekt toch verschillende patronen.

Je stelt systeempatronen vast.

Wat zie je vanop zeer grote afstand, wanneer je het ganse menselijke gebeuren zou bekijken met een diepte-perspectief?¹⁰ Je ziet dat de individuele gedragspatronen, de groepspatronen en de systeempatronen samen een patroon vormen. Meer nog, je kunt drie verschillende basispatronen ontdekken op dat niveau.

Je stelt grondpatronen vast.

Deze drie grondpatronen vormen de basis, zowel van het dagelijks leven van mensen in al zijn concrete aspecten, van de diverse culturen en overtuigingen, als van alle levensbeschouwingen.

Alle activiteiten van de mens bouwen op een 'grondlaag'.

Elk gedrag steunt op een grondpatroon.

Er bestaan drie verschillende grondpatronen:

lijinig, systemisch, lemniscatisch,

d.w.z. je kunt alles op drie verschillende manieren

benaderen, betekenis geven, beoordelen, beleven.

Elk grondpatroon beïnvloedt de concrete inhoud van

je waarnemen, je denken en je acties

maar staat los van die concrete invulling.

De drie grondpatronen kan je vrij inzetten en afwisselen.

¹⁰ 'Diepteperspectief' is het waarnemen van de relaties en de afstanden tussen fenomenen én de globale wereld in vier dimensies. Je kijkt dan door de drie dimensies en de bewegingen in de tijd heen.

Een alledaags voorbeeld van de grondpatronen

Ik ga terug naar het verhaal van de file waar ik dit boek mee ben begonnen. *Je staat al een uur in de file en je moet dringend op je bestemming zijn. Hoe bekijk je de situatie? Hoe beleef je het? Hoe reageer je?*

(1) Bekeken vanuit het *lijnig grondpatroon* ga je ervan uit dat je tijd verliest bij een file. Dat beweren ze ook op de radio wanneer ze de files aankondigen: “Op de E40 verliest u op dit ogenblik meer dan een uur.”. Je wilt je verplaatsen van A naar B, liefst zo snel mogelijk, punt aan de lijn. ‘Mobiliteit’ slaat voor jou op je zo vlot en snel mogelijk kunnen verplaatsen. Je hebt een doel vooropgesteld: zonder obstakels en moeilijkheden een bepaalde bestemming bereiken én op een bepaald tijdstip aankomen. Met een file dreig je deze laatste doelstelling niet te halen. Je vertrekt van een lijnige, instrumentele voorstelling van tijd (dat je de tijd lineair dan wel circulair beschouwt, dat maakt daarbij geen enkel verschil¹¹) én met de gedachte dat je die kunt ‘bezitten’ en dat die beheersbaar is. Sommigen reageren echt kwaad of verontwaardigd in zo’n situatie. Wanneer je je druk maakt, geef je eigenlijk aan dat je de situatie zoals die zich nú aandient niet aanvaardt zoals ze is. Je reageert alsof de realiteit van het moment geen realiteit *mág* zijn. Je had je een voorstelling gemaakt van hoe de wereld er zou uit moeten zien (dat doe je voortdurend) doch de werkelijkheid komt niet overeen met je voorstelling en dat frustreert je. Wat los je op door je daar druk over te maken?

Sommigen die niet alleen *lijnig* denken maar tevens sterk *sacraal* zullen daar nog anders over denken. Niets gebeurt toevallig, zeggen ze, er zijn oorzaken en gevolgen. In de file staan (nou ja), maar zeker

¹¹ Lees in Hoofdstuk 3 - ‘Lineair, circulair, spiraalsgewijs, ... allemaal lijnig!’

een ongeval meemaken, heeft een reden, dat is niet toevallig. Dan wordt er verwezen naar ‘hogere machten’ of naar het ‘lot’ of naar het karma of naar het ‘universum’. Met het lijnig perspectief kan je het file-probleem niet aanpakken.

(2) Bekeken vanuit het *systemisch grondpatroon* zie je files als onderdeel van het verkeerssysteem. Je maakt je minder druk want je aanvaardt dat de file deel is van de huidige situatie, op dit stuk van de autoweg, op dit tijdstip van de dag. Jij bent deel van het verkeerssysteem en dus ook van het file-systeem! Zonder jou in de wagen, op dit moment, op deze plaats, is er geen file ... voor jou. (Wanneer jij niet met de wagen rijdt vergroot je tevens de kans dat er hier minder files zijn voor de anderen.) Je vindt het nog steeds onaangenaam om in de file te staan maar je legt je er bij neer. Structurele oplossingen vinden ... dat is voor de overheid. Misschien zullen er wel altijd files blijven bestaan, omdat ze inherent zijn zolang vele mensen zich verplaatsen met de wagen. De overheid moet iets uitwerken zodat het verkeer beter stroomt. De nieuwe technologieën zullen het mobiliteits-systeem beter kunnen managen, denk je. Of kan je er zelf ook wat aan doen?

(3) Bekeken vanuit het *lemniscatisch grondpatroon* ben je je bewust dat jij verantwoordelijk bent voor het gegeven dat je bent waar je nu bent en nergens anders, dat je daar bent als gevolg van je eigen keuzes en acties. Er bestaat alleen een ‘ginder’ en een ‘later’ in je hoofd, in je voorstellingsvermogen. Je ‘bezit’ geen tijd, ‘tijd’ is iets dat je zelf creëert en invult. Er is geen vastgelegde ‘tijd’, tijd is een afspraak. Je aanvaardt dat alle processen *hún* tijd nodig hebben. Daarom hoef je niet met de lemniscatische levenshouding ook geen geduld te hebben. Geduld moeten hebben is voor ongeduldige mensen. Je maakt je niet druk én je legt je er evenmin bij neer, je neemt de verantwoordelijk-

heid voor de manier waarop je je verplaatst, je de zaken bekijkt, je een voorstelling maakt, er over nadenkt en er naar handelt. Je aanvaardt alle consequenties, om het even of je die had kunnen voorzien of niet! Bekeken vanuit het lemniscatisch perspectief weet je dat het *benoemen* van situaties jouw gedrag mee bepaalt, innerlijk én uiterlijk. Wanneer je iets een ‘*file*’ noemt, ga je je daar naar gedragen. Er *bestaat* evenwel geen file! Jij noemt het enkel zo. Geef de situatie een andere naam en er *bestaat* iets anders én je gaat je anders voelen en anders gedragen. Ervaar je de file als een ‘probleem’? Doe dan iets anders dan dat je tot nu toe deed en stop met in file-termen te denken. Immers *jij* staat niet in de file, enkel jouw auto staat stil. Je hoeft je geest niet mee in de file te zetten!

Een eerste schets van de drie grondpatronen

Het ***lijnig grondpatroon*** is onze dagelijkse manier van waarnemen, denken en handelen. Het is al tientallen eeuwen onze normale manier van waarnemen, denken en ondernemen.

*‘Lijnig’ (= een lijn volgen, de strikte vertaling van ‘lineair’)
slaat op alle lijnige manieren van denken:
recht-lijnig of lineair (zoals de term op een dagelijkse manier wordt
gebruikt), rond-lijnig of circulair, spiraal-lijnig, zigzag-lijnig
of dialectisch, U(vorm)-lijnig of de lijn van door een dal gaan,
trap-lijnig of hiërarchisch, golvend-lijnig met bergen en dalen.
Het zijn allemaal lijnige manieren van waarnemen en denken,
je volgt strikt een vooropgestelde lijn.
De modellen die bij het lijnig grondpatroon horen
worden allemaal getekend met een lijn, vaak met een pijlpunt
die de richting dwingend aangeeft. Je kunt proberen de
tegengestelde richting op te lopen maar
dat wordt als onmogelijk of als fout beschouwd.¹²*

Concreet betekent het *lijnig* perspectief:

- je bent overtuigd dat je ziet wat er *is*, wat je ziet bestaat zoals je het ziet want je kunt op vele manieren waarnemen en bevestiging vinden dat het er *is*,
- bij het waarnemen beschouw je jezelf als buitenstaander, wat je waarneemt is *buiten* jou, zelfs wanneer je innerlijke belevingen waarneemt, je ‘ik’ ziet jezelf dan vanop een afstandje, daarmee wordt gezegd dat je ‘objectief’ kunt waarnemen;

¹² Zie verder onder 3.1 *Lineair, circulair, spiraalsgewijs ... allemaal lijnig*

- je communiceert alsof jouw woorden de werkelijkheid weergeven, meer dan er louter naar te verwijzen;
- alles wat je waarneemt deel je in in soorten of categorieën of types; alle bewegingen deel je in in stappen of fasen;
- je houdt van typologieën (er bestaan 4, 5, 7, 8, 9 of 12 typen afhankelijk van je wijze van indelen);
- je houdt alle verklaringen en theorieën zo eenvoudig mogelijk en dus hou je rekening met een beperkt aantal factoren (de belangrijkste en meest relevante zeg je);
- je beleeft de basisdynamiek van het leven als het resultaat van oorzaak-gevolg verbanden tussen fenomenen, je tekent er vlot een lijn tussen (letterlijk of in je verbeelding);
- je ziet zowel mensen, dieren als planten als ‘objecten’ (soms noem je die ‘subjecten’ maar in de praktijk komt het op hetzelfde neer);
- je neemt hiërarchieën waar en gebruikt die als norm (bv. hoger-lager, ouder-jonger, ouder-kind, leider-volger);
- je beleeft dualiteiten die je als tegenstelling hanteert (of-of) en soms als samenstelling (en-en), bv. begin-einde, geven-nemen, schuld-onschuld, waar-onwaar, juist-fout, enz.;
- je beleeft de dingen met een begin, een verloop en een einde of een herhaling, zoals: geboorte→ leven→ dood (→reïncarnatie) / lente→ zomer→ herfst→ winter / ontstaan→ opbouw→ verval / these→ antithese→ synthese / concept→ ontwikkeling→ uitvoering→ controle / plan→ do→ check→ act / Define→ Discover→ Dream→ Design→ Deliver
- je bent overtuigd dat er een waarheid bestaat, bewijsbaar, onweerlegbaar, misschien zelfs Dé Waarheid.

Het **systemisch grondpatroon** is inmiddels al een beetje bekend maar wordt nog steeds weinig gebruikt, al is het vlot waarneembaar, voelbaar, ervaarbaar, denkbaar.

Het systemisch perspectief hanteren betekent concreet:

- je ziet overal verbanden en gaat op zoek naar patronen, je hebt vooral oog voor relaties en verbindingen;
- je ziet dat verbindingen bestaan uit acties die zich herhalen;
- je merkt op dat terugkerende patronen de belangrijkste factoren zijn in relaties;
- je ziet dat de relaties kleine of grotere systemen vormen, soms open, soms gesloten systemen;
- je houdt er bewust rekening mee dat er wederzijdse beïnvloeding is tussen mensen onderling en tussen mensen, dieren en planten;
- je beseft dat bij iedere stap die jij zet in een ontmoeting jouw stap op veel meer aspecten effect kan hebben dan jij kunt waarnemen;
- je leert zien dat iedere uiting van de ander (praten, tonen, doen) vertrekt vanuit een netwerk aan factoren die wisselend invloed hebben en die jij niet onmiddellijk kunt waarnemen;
- je stopt de ander niet in een of ander vakje ("Zij is zo.") of in een beperkte typologie maar je kijkt naar de dynamiek op dit moment;
- je merkt dat relaties tussen mensen belangrijker zijn dan de oppervlakkige kenmerken van de individuen omdat kenmerken zich tonen binnen bepaalde contexten en dus soms meer of minder;
- je kijkt uit naar grote gehelen en je ziet hoe alle elementen het geheel van een systeem in stand houden door de manier waarop ze daarbinnen samen of op elkaar (re)ageren;
- je beseft dat je de systemen onvoldoende helder kunt beschrijven met woorden, dat je beelden nodig hebt, driedimensionale beelden;

- je neemt niet helemaal als buitenstaander waar want je beseft dat jij tegelijk binnen een *waarnemingssysteem* waarneemt, een systeem waarvan jij actief deelnemer bent;
- je kunt over jezelf spreken als een individu met een ‘zelf’ (dat op zich een systeem is!) en je beseft dat je ‘zelf’ vele gezichten heeft omdat het actief deel uitmaakt van meerdere systemen, bv. je familie-systeem, je vrienden-systeem, je werk-systeem, enz.;
- je bent overtuigd dat meerdere waarheden mogelijk zijn afhankelijk van de hoek van waaruit je een systeem benadert.

Het ***lemniscatisch grondpatroon*** vraagt meer inspanningen en aandacht om het te ontdekken en toe te passen. Een lemniscatische kijk is deel van een levenswijze die wordt geïnspireerd door o.a. Zen of Daoïsme. Voor de meeste mensen is deze manier van kijken vreemd, meer dan ongewoon, vaak zelfs onbegrijpelijk.

Concreet betekent het *lemniscatisch* perspectief:

- je beleeft jezelf als integraal deel van alles wat je waarneemt, je staat nergens afgezonderd;
- je beseft dat datgene waarvan je overtuigd bent dat je het waarneemt actief mee creëert, je beseft dat je actief mee creëert wat jij en de anderen ‘werkelijkheid’ noemen;
- je weet dat je steeds een *binnenstaander* bent bij het waarnemen, je vormt een geheel - fysiek en mentaal - met de actie ‘waarnemen’ én met wat jij ziet als het ‘waargenomene’;
- je beseft dat wat je waarneemt enkel omwille van de communicatie tot een object maakt (letterlijk object-iveert) en dat het enkel *bestaat* omdat je het conceptualiseert;
- je leeft bewust met het inzicht in een ‘mensen-werkelijkheid’ naast andere ‘werkelijkheden’ (bv. de olifanten-werkelijkheid, de muizen-werkelijkheid, de kraaien-werkelijkheid, enz.);

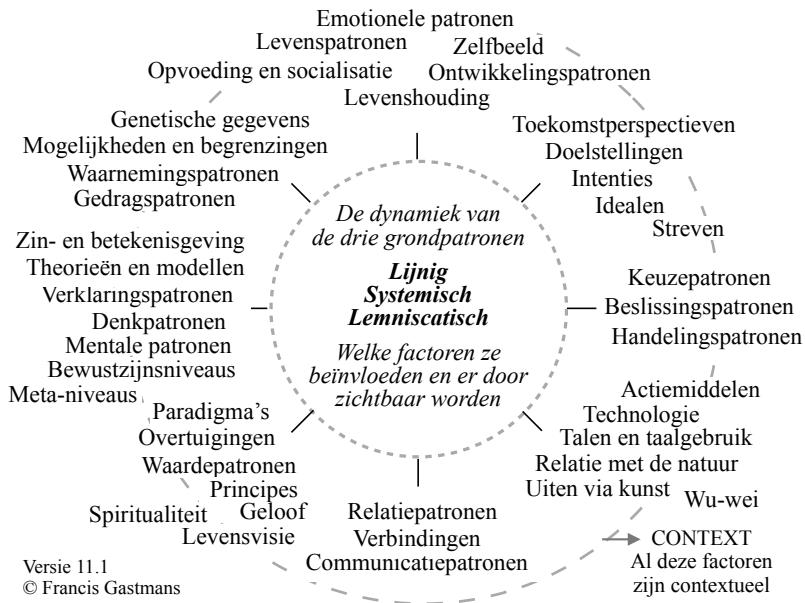
- je beseft dat alle begrippen en woorden louter een conventie zijn en dat ze een context-bepaalde invulling krijgen;
- je beseft dat er geen rechtstreeks *bindende* band is van je woorden met een werkelijkheid buiten jou, wel een verbindende relatie waar jij zelf voor zorgt;
- je beleeft jezelf en alles rondom jou als interafhankelijk verbonden met elkaar, er is voortdurend een wederzijdse beïnvloeding;
- je herkent de evolutie van de wereld als een dynamisch *proces* dat ooit is begonnen en waarvan de dynamiek wordt bepaald door alle dynamieken in het nu-moment;
- je weet dat er geen af te leggen (levens)weg klaar ligt voor jou of voor ‘de wereld’ want er is geen weg die vooraf werd vastgelegd, een weg ontstaat terwijl jij je stappen zet en de dynamieken lopen;
- je herkent dat je geen op zichzelf bestaand ‘zelf’ bent of hebt, dat je voortdurend een veranderend sociaal ‘zelf’ creëert in verbinding met anderen binnen je diverse sociale contexten;
- je bent overtuigd dat ‘waarheid’ enkel bestaat binnen menselijke relaties en steeds gebaseerd is op culturele overtuigingen, afspraken en uitgangspunten. Ultiem bestaat ‘waarheid’ gewoon niet.

Drie grondpatronen en het dagelijks leven

Een grondpatroon kan je leren herkennen wanneer je op zeer grote afstand gaat staan en het samenspel van alle patronen en systemen tracht te overzien. Het vertelt iets over hoe alle patronen en systemen samen op drie verschillende manieren invloed kunnen hebben.

Het maakt een groot verschil vanuit welk grondpatroon je alles in het leven bekijkt, aanstuurt en beleeft. Het grondpatroon dat je hanteert heeft invloed op wat en hoe je waarneemt (je waarnemingspatroon), op wat je voelt en hoe je voelt (je emotionele patroon), op wat en hoe

je communiceert (je communicatiepatronen), op wat en hoe je beslist (je beslissingspatroon) en op wat en hoe je iets doet (je actie-patroon), enz. Je grondpatroon heeft betrekking op je bestaan in al zijn aspecten en al zijn uitingen, op hoe jij *verschijnt* in de wereld, op hoe jij je ‘zelf’ creëert en manifesteert binnen je context. Daarom gebruik ik de term ‘*grondpatroon*’. De tekening verderop tracht dit te illustreren.

Hoe moet je deze tekening ‘lezen’?

Wanneer je het *lijnig* grondpatroon beschouwt en je zou het bv. de kleur geel geven, dan kleuren alle elementen, patronen en systemen in deze tekening geel (= lijnig) en op hun beurt beïnvloeden alle elementen, patronen en systemen hoe het lijnig grondpatroon als geel vorm krijgt, zichtbaar en herkenbaar wordt. Er is dus een interactie. Wanneer je het *systemisch* grondpatroon beschouwt en je zou het bv. de kleur groen geven, dan kleuren alle elementen, patronen en

systemen groen (= systemisch). Hetzelfde geldt voor het *lemniscatisch* grondpatroon wanneer je dat bv. blauw zou kleuren, dan verschijnt alles in deze tekening blauw (= lemniscatisch).

Je kunt vrij kiezen tussen de drie grondpatronen. Dit idee gaat regelrecht in tegen je aangeleerde visie. Het begrip ‘denken’ bv. verwijst naar één overkoepelende soort actie ook al is de methodiek en vooral de inhoud van de individuele denkers erg verschillend, zelfs tegengesteld, ook al denken ze anders in Afrika en Azië dan in het Westen, “Alle denkers denken, wat ze ook denken, en met de term ‘denken’ bedoelen we steeds hetzelfde.” (Dit is een typische uitspraak van het *lijnig* denken!) Met het inzicht in de drie grondpatronen ontdek je echter dat je op drie fundamenteel verschillende manieren kunt ‘denken’.

De grondpatronen leveren je drie fundamentele perspectieven op van waaruit je datgene kunt waarnemen en voor ‘waar’ nemen wat jij ‘werkelijkheid’ noemt. Want net als er niet ‘hét denken’ bestaat, los van een grondpatroon, een context en een taal, zo bestaat er niet zoiets als ‘dé werkelijkheid’, los van een grondpatroon, een context en een taal. Het *lijnig* grondpatroon kan jou in je overtuiging steunen dat je gelijk hebt, dat je de werkelijkheid ziet zoals ze *is* en dat jij de ‘waarheid’ *bezit*. Diegene die steunt op het *systemisch* grondpatroon ziet het anders en meent dat zij gelijk heeft en met evenveel recht de ‘waarheid’ *bezit*. Dit kan zonder het begrip ‘waarheid’ zomaar als een relatief gegeven weg te wuiven. Wat wél verdwijnt is de houding: “Wat ik beschouw als de werkelijkheid is dé werkelijkheid!”, “Wat *ik* beschouw als de waarheid, *is* Dé Waarheid en de Enige Waarheid!” Voor diegene die vertrekt vanuit het *lemniscatisch* perspectief bestaat er geen ‘waarheid’ en geen ‘werkelijkheid’ los van de menselijke constructies. Het begrip ‘waarheid’ is een menselijke begrip en is dus

een afspraak, er bestaat geen instantie buiten de mensenwereld die bepaalt wat ‘waarheid’ is.¹³

*Je kunt vrij kiezen tussen de drie grondpatronen.
Meestal kijk en denk je vanuit het lijnige patroon
(= onze gewone manier van kijken, de oudste manier).
Je kunt een volgende keer kiezen om in dezelfde situatie
en met dezelfde mensen dit te bekijken en be-denken
vanuit het systemisch patroon.
Op een ander moment kan je kiezen om dit
vanuit het lemniscatisch patroon te bekijken en be-denken.
Telkens ‘zie’ je andere dingen en beoordeel je het leven anders.*

Je gedrag wordt beïnvloed door een grondpatroon omdat je verbonden bent met een grondpatroon maar je bent niet gebonden aan één grondpatroon. Je kunt en mag flexibel van patroon wisselen afhankelijk van de situatie waarmee je wordt geconfronteerd of de vraag die je bezighoudt. Je kunt dus ‘denken’ vanuit drie verschillende grondpatronen. Meer nog, net het flexibel kunnen omgaan met de keuze van een grondpatroon, levert een helderder zicht op en de weg naar duurzame antwoorden voor je fundamentele vragen en duurzame ‘oplossingen’ voor je ‘problemen’.¹⁴

Geen enkel grondpatroon biedt je afzonderlijk het volledige zicht op

¹³ Het verhaal van deze tekst is geen ‘waarheid’, zeker geen ‘Waarheid’, wél biedt het een stevige grond om helderheid te creëren. Het helpt je om jouw ‘waarheid’ te vinden en stelt die niet in vraag. Wel hoopt deze tekst je te stimuleren om goede vragen te stellen bij alle beweringen die mensen uiten, inclusief de beweringen in deze tekst.

¹⁴ Meer in het boek *De Blauwe Rivier oversteken - Van een probleem naar een duurzame oplossing*

het menselijke gebeuren op de planeet Aarde die deel is van de dynamiek van wat we het Heelal of Universum noemen.

Het *lijnig grondpatroon* biedt de grootste weerstand tegen de gedachte dat je vrij kunt overschakelen op een ander grondpatroon. “Je kunt geen twee verschillende visies aanhangen, zeker niet wanneer die tegenstrijdig klinken.”¹⁵ Het is immers eigen aan het lijnig grondpatroon om te stellen dat er slechts één juiste logica en één juiste waarheid bestaat, meer nog, er bestaat slechts één Waarheid (uiteraard die van de persoon die dit vooropstelt). Vanuit een lijnig-technisch denken wordt meestal gesteld dat er slechts één juiste oplossing kan zijn voor een probleem. Dit zijn de beperkingen van het lijnig grondpatroon.

Even deze reflectie: jij en de ander kunnen jullie overtuigingen en praktijken bouwen op basis van het lijnig grondpatroon en toch elkaar bestrijden omdat de *inhoud* van jullie overtuigingen en praktijken tegenstrijdig klinken.

Je hoeft slechts te kijken naar landen die oorlog voeren. De strijdende partijen hanteren allemaal het lijnig grondpatroon om hun overtuigingen op te bouwen ook al klinkt de inhoud van hun overtuigingen helemaal anders, zelfs tegenstrijdig en zijn hun dagelijkse (en politieke) praktijken totaal anders. Oorlog voeren is een bij uitstek lijnige manier van denken en handelen. Wanneer je niet een ander grondpatroon gebruikt kan je in het beste geval een lijnige vrede bekomen en die is per definitie nooit duurzaam, die zal steeds tegenstrijdigheden bevatten. Een lijnige vrede is een deal, meestal opgelegd door de sterkste partij.

¹⁵ “Wat tegengesteld is aan ‘waar’ is ‘onwaar’, er bestaat geen derde mogelijkheid.”

Je levenshouding

De vaststelling dat er drie grondpatronen zijn is geen abstracte, theoretische voorstelling, wel een manier om vorm te geven aan de dagelijks waar te nemen interacties. Je levenshouding is de uitdrukking van het grondpatroon dat je op elk moment hanteert. *Je kunt niet 'aanwezig zijn' in de wereld en je uitdrukken zonder op een grondpatroon te steunen.* Je levenshouding is de houding die anderen ontmoeten, waarnemen en aanvoelen. Je straalt voortdurend al je behoeften uit en je grenzen, beperkingen, overtuigingen, voorkeuren en intenties. Je levenshouding kreeg zijn focus en zijn uiterlijke vorm - steunend op je genetisch materiaal - via je opvoeding, je onderwijs en je socialisatie (klasse-, sekse- en cultuur-socialisatie), de mensen die je ontmoette, je ervaringen, de keuzes die je maakte en dit alles binnen de context waar je in opgroeide en nu leeft. Dit is je volledige levensgeschiedenis die zich afspeelt binnen je vele contexten.

De manier waarop je waarneemt, ervaart, voelt, denkt, begrijpt en oordeelt, is *niet* 'natuurlijk' of 'spontaan'. Alles wat je doet op de manier waarop je het doet, kreeg je *aangeleerd*: hoe waar te nemen, hoe te voelen en hoe gevoelens uit te drukken, hoe te denken, wat te denken, hoe te reflecteren en hoe te (be)oordelen, hoe te reageren, hoe terug te houden, hoe te beslissen, hoe lief te hebben en hoe dit uit te drukken, je wel of niet kunstzinnig uit te drukken en hoe dan, hoe en wanneer zorg te dragen voor je lichaam. Tegelijk heb je geleerd hoe het *niet* te doen en dat die andere manieren 'fout' of 'onlogisch' of 'ongewenst' zijn. Je levenshouding bepaalt wat voor jou 'normaal' is, of 'toegelaten', of 'verwerpelijk'.

Elke levenshouding is 'kunstmatig', geen enkel mens gedraagt zich 'natuurlijk'. Ieder mens leeft met een specifieke levenshouding, een bepaald levensperspectief, daaruit volgt dat niemand kan beweren dat

hij ‘objectief’ waarneemt. Je neemt altijd waar vanuit jouw standpunt. Wel kan je *samen met anderen* en met *streng gedocumenteerde methoden* zorgen voor vaststellingen die ‘zo objectief mogelijk’ zijn. Je spreekt op een manier *alsof* jij en de ander het over hetzelfde ‘feit’ hebben (dezelfde ervaring, hetzelfde bericht, hetzelfde fenomeen, dezelfde waarneming, dezelfde informatie) omdat het zo vervelend gecompliceerd is om telkens te moeten aangeven vanuit welk perspectief en met welke aannames je waarneemt, denkt en verklaart. Je gaat in je communicatie sterk uit van een reeks vanzelfsprekendheden, aannames, stereotypen en algemeenheden. Je leeft in een werkelijkheid die je met anderen deelt en als afgesproken beschouwt ... zonder dat deze eerst duidelijk is afgesproken. Je communiceert met anderen over ‘de werkelijkheid op dit moment’ niet zozeer met woorden maar hoofdzakelijk door je *gedrag*, via non-verbale en beeldende talen. De focus van je levenshouding wijzigt gedurende je leven. Via onderwijs, opleiding, levenservaringen, ontmoetingen, levenscrisissen, reizen e.d. kan je leren de zaken anders te bekijken en ervaringen een andere invulling en interpretatie te geven. Je woorden, je non-verbale en beeldende talen passen zich aan. Je vertelt een nieuw verhaal. Alle wijzigingen in je verhaal, alle nieuwe verhalen, steunen steeds op een grondpatroon. Je kunt leren om even van grondpatroon te wisselen en dat kan je helpen om de focus van je levenshouding bij te sturen. Wanneer je in plaats van steeds op een *lijnige* manier te denken meermaals *systemisch* kijkt, ga je bv. de dynamiek in ethische kwesties opmerken en verlaat je een zwart-wit denken. Door vaker met het *lemniscatisch* perspectief te experimenteren, wordt je blik zachter en milder.

Je taalgebruik toont het grondpatroon dat je hanteert

Zich verbinden met andere levende wezens en daarbij communiceren is een wezenlijk onderdeel van alle ‘leven’. Alle levende wezens, van de meest eenvoudige vormen tot de meest complexe, gaan verbindingen aan, communiceren en gebruiken daar *communicatiemiddelen* voor. De mens heeft, anders dan de andere levende wezens, als deel van zijn ontwikkeling, de communicatiemiddelen omgezet in *talen*. Eerst ontstonden er de non-verbale talen en de beeldende talen, later ontwikkelden zich de verbale talen.

We leven allemaal in verschillende ‘werelden’ en kunnen ons uitdrukken met een taal die in een bepaalde ‘wereld’ werd ontwikkeld. Meestal echter gebruiken we slechts een beperkt aantal van deze talen. Zelden heeft iemand geleerd om alle talen te ‘spreken’.

De wereld van de **woorden**
en de **teksten**
de verbale talen, de taal van de typografie, de poëtische taal, de theatrale taal, de taal van metaforen, de verhalen, mythen en sprookjes, de Heilige Boeken

De wereld van de **tekens**,
de **symbolen** en de **codes**
de tekentalen, de codetalen, morse, symbolische talen, de wiskunde, de taal van de signalen, emoji, de taal van de tattoo, de taal van cartoon's en strips, de taal van de graffiti

De wereld van de **beelden**,
de **kleuren** en het **licht**
de taal van foto, film, video, de beeldende talen, de talen van de beeldende kunsten, de taal van de belichting, visualisaties

De wereld van de **ruimtes**
de taal van de openbare ruimtes, de taal van de tuinen en de parken, de taal van de natuur, de territoriumtaal

De wereld van de **geluiden**
en de **klanken**
de taal van de muziek en de klanken, de taal van de natuurlijke geluiden

De ‘natuurlijke’
klanken, ritmes, geuren,
smaken, kleuren en vormen
zijn de bron van alle talen.

De mens heeft de
communicatiemiddelen
(die alle levende wezens
gebruiken!)
omgezet in *talen*.

De wereld van het
contemplatieve en de **stille**
de taal van extase, de taal van mysteriën, de taal van stilte

© Francis Gastmans
Versie 16.4
05/2025

De wereld van het **lichaam**
en de **gebaren**
de lichaamstalen, de taal van het aangezicht, de taal van make-up, de taal van de handen, de gebarentaal, de taal van de clown

De wereld van de **bewegingen**
ritmes en **opvoeringen**
de bewegingstalen, de danstalen, de taal van de podiumkunsten, de taal van opstellingen, de taal van rituelen

De wereld van de **geuren**
en de **smaken**
de taal van koken en smaken, de taal van geuren en parfums

De wereld van de **aanrakingen**
de aanraak-talen, de sensuele taal en de intieme gebaren, de taal van massage, de taal van erotiek

De wereld van de **vormen**,
de **voorwerpen** en de **kledij**
de taal van de architectuur, de taal van het design en de vormgeving, de taal van kledij en juwelen, de modetaal

De kwaliteit van je taalgebruik

Welke talen je gebruikt en met welke kwaliteit je dat doet, toont het grondpatroon dat je op dit moment hanteert. In je gewone gesprekken gebruik je je talen (vooral je woordentaal) op een dagelijkse manier. De communicatie is immers voornamelijk bedoeld voor vlot sociaal verkeer, niet om een onderwerp uit te diepen. Je houdt je woordenschat beperkt en je veronderstelt (onbewust) dat anderen de woorden invullen zoals jij dat doet. Je definieert je woorden niet want je gaat er vanuit dat iedereen wel weet wat je bedoelt met een woord. Iedereen weet wat 'liefde' is, toch? Iedereen ziet toch hetzelfde wanneer ik het woord 'werkelijkheid' gebruik, toch? Of toch niet? Je gaat er van uit dat in de ander dezelfde associaties opkomen als er in jou leven. Je meent dat je helder communiceert wanneer je iets 'duidelijk' hebt gezegd of geschreven: "Dat staat toch letterlijk zo in mijn mail!" Dit zijn onterechte uitgangspunten, zo werkt het niet. "Dat weet ik wel." hoor ik je reageren. Het gaat echter niet om wat je 'weet', het gaat om wat je doet. Je communiceert en handelt meer vanuit gewoontes dan je vermoedt. Je bent echt niet de enige die 'hét wel weet en tegelijk hét niet doet'. We communiceren allemaal dagelijks op deze manier.

Je kunt kiezen om zorgvuldiger te communiceren. Dan ga je meer letten hoe je communiceert. Bij zorgvuldig taalgebruik hanteer je een uitgebreidere woordenschat, je wikt en weegt je woorden, je nuanceert meer, je schildert je ervaringen met meer schakeringen. Je gebruikt gebaren en beelden op een voorzichtige manier. Zoals wanneer je een kom hete soep moet doorgeven of wanneer je liefdevolle gevoelens ervaart en dat wilt laten weten aan de persoon die naast je zit.

Wanneer je zorgvuldig communiceert zal je trager spreken en bewegen, je zult stiltes inlassen en je laat toe dat er onderweg - terwijl jullie spreken - wordt nagedacht. Je hebt meer aandacht voor de

reactie van de ander, je hebt oog voor het effect van je communicatie. Je herhaalt soms dezelfde gedachte maar op een verschillende wijze. Je bekijkt de zaken makkelijker vanuit meerdere invalshoeken.

Zorgvuldig omgaan met woorden en beelden hangt vaak samen met het in staat zijn om van perspectief te veranderen. Je kunt je dan misschien even voorstellen dat je in de schoenen van de ander staat. Je staat open voor een grotere variatie aan indrukken én uitdrukkingen. Zorgvuldig spreken stimuleert dat je je zintuigen fijner instelt waardoor je meer opmerkt. Met de aandacht voor een zorgvuldige taal komt er ruimte voor andere gedachten en andere invalshoeken. Je denkt dan makkelijker in tientallen kleurnuances tussen wit en zwart. De wereld is immers veelkleurig. (Een zwart-wit mening hoort bij het dagelijks taalgebruik en het lijnig grondpatroon.)

Nog een stap verder is het *nauwkeurig* taalgebruik. Je geeft je woorden en tekens met nadruk inhoud of je omschrijft ze duidelijker. Je besteedt meer zorg zowel aan de correcte formulering van je gedachten als aan je lichaamstaal, je gebaren en de beelden die je inzet. Soms leidt nauwkeurig taalgebruik tot het strikt definiëren van begrippen. Vooral in situaties waar juridische, ethische, morele of wetenschappelijke aspecten op de voorgrond treden of in filosofische gesprekken kan het strikt definiëren van je woorden een vereiste zijn. Nauwkeurig taalgebruik betekent niet dat je voornamelijk met definities werkt. Je kiest welk woord ‘juister’ uitdrukt wat je op dat moment *beleeft* en hoe je dit helder kunt communiceren. Je kiest je woorden erg bedachtzaam en waar nodig zal je nieuwe woorden samenstellen die nauwkeuriger je gedachten weergeven. Je spreekt nog trager, je luistert nog aandachtiger. Je maakt gebruik van voorbeelden en metaforen om een ruimer beeld te schetsen.

Begrip, definitie en betekenis

Ik stel vaak vast dat we overwegend slordig zijn in ons taalgebruik en dat we onze woordenschat erg beperken. Dat is de voedingsbodem voor misverstanden en ruzies. Het is gewenst en handig dat wanneer je communiceert jij en je gesprekspartner overeenkomen welke betekenis je zult geven aan de woorden die jullie gebruiken. Dit is een nuttig en aanvaardbaar uitgangspunt. De werkelijkheid is echter gans anders. Misverstanden zijn schering en inslag. Het gevoel verkeerd begrepen te worden is niemand vreemd.

De ‘officieel overeengekomen betekenis’ van een woord staat in het woordenboek en is een sterke beperking, want je praat nooit woordenboekentaal, tenzij je een jurist bent.

Een woord is de woordelijke ver-taal-ing van een *begrip*.¹⁶ Je kunt elk begrip (bv. ‘ding om op te zitten’ of ‘stoel’) immers op meerdere manieren ver-talen = omzetten in een taal, zowel in de verschillende woordentalen als in diverse non-verbale en beeldende talen.

Je kunt het begrip ‘stoel’ naast de hulp van het woord ‘stoel’ (in één van de honderden woordentalen) op vele manieren helder uitdrukken en communiceren: je kunt het tekenen, boetseren, schilderen, beeldhouwen, uitbeelden met mime of gebaren, dansen, een foto tonen, een film of een video afspelen, met klanken aangeven, een symbool of een teken ontwerpen.

Welke stoel komt jou voor ogen wanneer het woord ‘stoel’ klinkt? Krijg je het beeld van een ‘bijzondere stoel’ voor ogen? Zijn alle stoelen gewoon ‘stoel’? Hoeveel soorten ‘stoelen’ zijn er en hoeveel vormen? Het woord ‘stoel’ is een categorie, een verzamelnaam voor allerlei specifieke voorwerpen om op te zitten.

Wanneer je alle uitdrukkingswijzen samenbrengt, ga je ervaren dat het

¹⁶ In verder verloop van deze tekst zal ik omwille van de leesbaarheid de woorden ‘begrip’ en ‘woord’ als gelijke behandelen en gewoon door elkaar gebruiken.

begrip 'stoel' niet volledig wordt uitgedrukt met het woord 'stoel' of evenmin alleen met een uiting in een van de andere talen. Het woord 'stoel' is een van de mogelijke pogingen om het begrip gestalte te geven in de communicatie.

Je spreekt dan misschien wel met definities in je hoofd maar *je leeft niet met definities*. Je woorden drukken een *betekenis* uit voor jou, daarbij *beleef je de woorden* en je beleeft ze op je eigen manier.

Een definitie is niet hetzelfde als de betekenis die jij geeft aan een begrip, een woord, een beeld.

De betekenis houdt verband met hoe jij een begrip, een woord of een beeld beleeft, en dat houdt rechtstreeks verband met je waarden, je uitgangspunten, je zingeving.

Je geeft niet één keer een betekenis aan een woord en behoudt dit dan voor de rest van je leven, neen, je communicatie is een continu proces van betekenisconstructie van de begrippen en de woorden.

Je geeft niet zomaar betekenis aan de fenomenen en ervaringen buiten jou en in jou.

Je schrijft je in in een betekenisvol verhaal, je geeft jezelf een plek en een rol binnen een verhaal.

Semantisch netwerken en de grondpatronen

In werkelijkheid *leef je* niet met afzonderlijke woorden in je hoofd en je hart maar met een reeks associaties, een *netwerk* van woorden of een *semantisch netwerk*. De woorden die je uitspreekt brengen immers tegelijkertijd (onbewust en vanzelf) andere woorden uit jouw netwerk mee tot leven. Wanneer je bijvoorbeeld zegt: “Ik wil transparantie in

deze situatie.”, breng je tevens woorden in jou (en bij de ander) tot leven als bv.: verborgen, duister, licht, kleur, schaduw, schakeringen, helderheid, enz. Misschien zitten in jouw semantisch-netwerk rond ‘transparantie’ ook woorden als: participatie, burgerrechten, macht, machtsmisbruik, fraude, regelgeving, beleid, normen, normvervaging. Dan wordt snel duidelijk dat een discussie over de ‘juist definitie’ van een woord onvruchtbaar is. Dan sta je open voor de wijze waarop de ander haar woorden invult en beleeft. Je aanvaardt haar invulling als ‘juist’ ... voor haar, als uitdrukking van wat er in haar leeft. Je mag best een totaal andere invulling hebben van de woorden zoals zij die gebruikt. Het is dan de opdracht om de invullingen naast elkaar te leggen en te kijken hoe je elkaar kunt verrijken en tot een overeenkomst komen.

Ieder woord leeft in een omgeving van gelijkaardige begrippen of woorden die dezelfde gedachte ondersteunen of die noodzakelijk zijn om het gebruik van een bepaald woord ‘logisch’ te doen klinken. Bepaalde woorden horen logisch bij elkaar en andere niet. Zo hoort bij het begrip ‘schuld’ de begrippen onschuld, straf, boete, enz. De woorden (en hun uitdrukking in belevingen en beelden) vormen clusters. Ze vormen een *semantisch netwerk*. De samenstelling van een semantisch netwerk wordt bepaald door het grondpatroon dat je hanteert. Het grondpatroon geeft de specifieke kleur aan je taalgebruik én aan de woorden die je gebruikt en worden beïnvloed door je uitgangspunten, je paradigma’s, je overtuigingen, je aannames, je waarden, je normen, je ethische visie, je ‘waarheden’.

Wat heeft dit concreet te maken met de grondpatronen?

- De context van het semantisch netwerk waarin woorden thuishoren als: schuld, onschuld, dader, slachtoffer, fout, zonde, straf, boete, schade, tegenstellingen, strijd, tegenstander, vijand, oorlog, Ik, ego,

medelijden, enz. is de wereld van het lijnig grondpatroon. Er is sprake van afzonderlijke feiten, gescheiden fenomenen, entiteiten en identiteiten; een wereld van oorzaak-en-gevolg verbanden; vooral een wereld van tegenstellingen (zwart—wit; waar—onwaar) en van één waarheid, voor sommigen zelfs van dé Waarheid.

- Het begrip/woord ‘schuld’ hoort *niet* thuis in het netwerk waar bv. het begrip ‘transgenerationele solidariteit’ in past; dit laatste hoort in de wereld van het systemisch grondpatroon. Dit patroon is de context van het semantisch netwerk waarin woorden thuishoren als: netwerk van factoren en invloeden, patronen, logische niveaus, systeem-analyse, open en gesloten systemen, samenstellingen, holistisch, dynamische verbindingen, empathie, transgenerationele solidariteit of verantwoordelijkheid over de generaties heen, de vier waarheden van Albie Sachs.¹⁷

- Het begrip/woord ‘schuld’ hoort al *helemaal niet* thuis in het netwerk waar het begrip ‘mededogen’ in past.¹⁸ Bij mededogen horen begrippen als interafhankelijkheid, geen-zelf, Leegte, non-dualiteit, betekenisvolle afstand in verbondenheid, enz. Dit is de wereld van een semantisch netwerk dat het lemniscatisch grondpatroon als context heeft. Dan vertrek je vanuit een totaal andere kijk op wat jouw ‘eigenheid’ uitmaakt aangezien daar de begrippen ‘identiteit’ of ‘zelf’ louter sociale constructies zijn. Het begrip ‘waarheid’ is ook louter een sociale constructie; hier is al helemaal geen sprake van ‘dé waarheid’.

¹⁷ Over Albie Sachs: https://franciscagastmans.wordpress.com/wp-content/uploads/2025/03/albie_sachs_3.0.pdf

¹⁸ Over hoe ik ‘mededogen’ beschouw lees je meer in de tekst *Medeleven Empathie Mededogen* die je vindt bovenaan de pagina BEELDENDE TALEN op mijn website.

Betekenis, beleving en beeld

Bij het *beleven* van de woorden gaat het niet om de ‘waarheid’. Bij de *beleving* van woorden in de verschillende talen gaat het om de aangeleerde gevoeligheden in de cultuur waarin die talen worden gebruikt en de wijze waarop ze worden ingezet, herkend en erkend.

Tegelijk wordt bij het gebruik van een woord de ver-beeld-ing opgewekt, je reageer innerlijk met een *beeld*, door beeld-vorming.

Het communiceren met beelden is een van de oudste vormen van communicatie, veel ouder dan de communicatie met woorden.

De woorden en uitingen die je uitzendt of ontvangt verbind je niet alleen met een *definitie* en een *betekenis*, maar tegelijk met een *beleving* én een *beeld*. Afhankelijk van de context, je gesprekspartner en je intenties zal je meer gewicht geven aan de *definitie* of de *betekenis* van woorden dan aan de *beleving* of aan de *beelden*.

In werkelijkheid communiceer je steeds tegelijk én de *betekenissen* die jij verkiest én jouw *belevingen* én de *beelden* die daarbij in jou opkomen!

Betekenis, beleving en beeld verschijnen bij elk woord dat voor jou belangrijk is. Deze drie aspecten zijn te onderscheiden, niet te scheiden. Ze beïnvloeden elkaar, meer nog, ze zijn interafhankelijk, d.w.z. het ene verschijnt er dankzij het andere. Ieder woord is immers verbonden met ervaringen, associaties en gevoelens.

Wat te weinig wordt herkend en erkend is dat woorden steeds een *ethische kleur* hebben. Woorden staan niet los van je ethische keuzes en die houden dan weer verband met de grondpatronen.

Je krijgt meer zicht op hoe jij woorden betekenis geeft, beleeft en verbeeldt door een *woordenwolk* te schrijven. Dan zet je rond het woord dat je centraal schrijft tien woorden die voor jou de betekenis weergeven, tien woorden die je beleving uitdrukken en tien woorden

die verwijzen naar de beelden die bij jou opkomen bij het centrale woord.¹⁹

Enkele concrete voorbeelden

Enkele voorbeelden om te overwegen hoe jij zou spreken.

• *Je beste vriend werd ernstig gewond bij een zwaar verkeersongeval veroorzaakt door een dronken bestuurder die in de fout ging.*

(1) Spreek jij onmiddellijk in termen van individuele schuld die maar kan ingelost worden door een gepaste straf, liefst een strenge? Richt jij al je energie en frustratie op de dader?

(2) Spreek jij veeleer over het maatschappelijk systeem dat het gebruik van alcohol niet tegengaat en integendeel dit sociaal blijft bevestigen en er zelfs winst uit haalt via belastingen en waarin dronken rijden nog steeds een mild behandeld fenomeen is?

(3) Of denk je met empathie en mededogen zowel aan de slachtoffers als aan de betrokken bestuurder en wil je deze laatste aanspreken op zijn volle verantwoordelijkheid waarbij je zijn individuele bijdrage plaatst in het volledige plaatje van invloeden en verantwoordelijkheden?²⁰

• *De aarde warmt op en dat heeft erg drastische gevolgen, vooral voor de landen in het zuiden.*

(1) Zie je causale verbanden en is het voor jou helder dat er een beperkt aantal oorzaken zijn die dringend en drastisch moeten worden aangepakt? Hanteer je een aantal eenvoudige grafieken of tabellen? Deel je de landen (en de mensen) daarbij in in ‘belangrijk’-‘minder

¹⁹ Hierover meer in de tekst *Wat is een woordenwolk?* die je vindt bovenaan de pagina BEELDENDE TALEN op mijn website.

²⁰ Over hoe ik ‘mededogen’ beschouw lees je meer in de tekst *Medeleven Empathie Mededogen* die je vindt bovenaan de pagina BEELDENDE TALEN op mijn website.

belangrijk’-‘niet-belangrijk’?

(2) Meen je dat het nodig is het hele klimaatstelsel te bekijken, niemand met de vinger te wijzen maar die maatregelen te nemen die op korte termijn het stelsel veranderen, inclusief het gedrag van mensen? Hanteer je beeldende talen om dit duidelijk te maken?

(3) Of denk je dat de fundamentele elementen van alle menselijke activiteiten moeten worden genoemd omdat die de werkelijke bron zijn van de klimaatwijzigingen (bv. hebzucht, machtsstrijd, zichzelf als mensheid geen beperking opleggen, blind gaan voor technische ‘voortgang’, e.d.)? Wil je dat wordt bekeken hoe zowel op het praktische niveau en op korte termijn, als op dat fundamentele niveau en op lange termijn iets kan worden ondernomen?

• *De vooropgestelde doelen van jouw bedrijf of organisatie werden voor het derde jaar op rij niet gehaald, maar erger, de onderneming dreigt failliet te gaan.* Hoe spreek je als leidinggevende met je medewerkers?

(1) Vertel jij een verhaal over oorzaken en gevolgen? Kom je met harde cijfers en statistieken (om je onmacht te verbergen)? Verwijs je naar een ‘schuldige’?

(2) Vertel je een verhaal over verbanden en patronen, over open en gesloten systemen? Vertel je over het netwerk aan elementen waarin jullie gevangen zitten?

(3) Of vertel je een verhaal over het samen oversteken van een sterk aanzwellende berggrivier waarbij de inbreng van iedereen noodzakelijk is en niemand wordt achtergelaten? Vertel je een verhaal van ‘verantwoordelijk zijn’, alle verantwoordelijkheden ook voor die aspecten die jij noch de anderen hadden voorzien en misschien zelfs niet konden voorzien?

3. Drie grondpatronen

3.1 Het lijnig grondpatroon

‘Lijnig’ (letterlijk lineair = een lijn volgen) slaat op alle lijnige manieren van kijken: *recht*-lijnig of lineair (zoals de term dagelijks wordt gebruikt), *rond*-lijnig of circulair, *spiraal*-lijnig, *zigzag*-lijnig of dialectisch, *U(vorm)*-lijnig, *trap*-lijnig of hiërarchisch, *golvend*-lijnig met bergen en dalen, of *rook*-lijnig (= zoals rook kringelend stijgt). Het zijn allemaal lijnige manieren van waarnemen, denken en ondernemen omdat je een vooraf bedachte lijn volgt. De modellen die bij het lijnig grondpatroon horen worden allemaal getekend met een lijn, vaak met een pijlpunt die de richting dwingend aangeeft. Je kunt proberen de tegengestelde richting op te lopen maar dat wordt als onmogelijk of als fout beschouwd. Je kunt bv. de seizoenen niet in tegengestelde richting afleggen. En je kunt ze nog minder kriskras door elkaar gebruiken naar eigen goeddunken.

Het lijnig grondpatroon is ons ‘dagelijks’ patroon. Met het lijnig grondpatroon, spreek je over een begin, een traject of een verloop en over een eindpunt of een nieuw begin (al of niet ver verwijderd in de tijd). Alles wordt geboren, groeit binnen een tijdsduur (een ‘kort’ of een ‘lang’ leven) en sterft. Soms kent het verloop een nieuw begin zodat de cyclus van voor af aan start. Bij cyclische processen, zoals de voorstelling van de seizoenen op een cirkel, lijkt het alsof er geen begin en geen einde bestaan. Toch spreekt men bij iedere fase van een begin en kent men een einde van de fase. Wanneer er sprake is van één beweging, zonder fasen, zal een pijlpunt aangeven in welke richting de beweging moet worden gevolgd.

Voor het lijnig grondpatroon is er steeds en in alles sprake van 'oorzaken' en 'gevolgen'. Je zet de ontwikkelingen in een schema met opeenvolgende stappen of fasen. Je ziet duidelijke tegenstellingen of verschillende belangen, zelfs tegenstrijdige belangen ('ik' en 'de ander', 'wij' en 'zij').

Vanuit het lijnig perspectief ben je overtuigd dat de werkelijkheid is zoals je die ziet. Wat je ziet 'is' er, anders zag je het niet. Toch? Door dit grondpatroon zie je dat de wereld is opgebouwd uit vele elementen en objecten die verbonden zijn via lange ketens van 'oorzaak en gevolg'. Gebeurt er iets vreemd, dan vraag je naar de oorzaak.

Ieder object kan worden geïdentificeerd aan de hand van wat je als zijn kenmerken beschouwt; vaak unieke kenmerken. Alle fenomenen hebben een *eigenheid*. De mens heeft een ziel, een ātman, een diepere essentie, een wezenskern, een geest, een Zelf, een universeel beginsel of alleszins een intrinsiek element. Mensen bestaan als individu, op zichzelf, autonoom. Een mens wordt aangesproken op zijn individualiteit en zijn identiteit.

Met het lijnig patroon kijk je *naar* de mensen en de dingen, je kijkt *tegen* de fenomenen *aan* want wat je waarneemt staat volledig *buiten* jou. Jij en datgene wat je waarneemt zijn verschillende fenomenen. Jij en de ander zijn volledig verschillend want jullie hebben immers een unieke identiteit, een uniek bestaan en een unieke geschiedenis. Dit geldt nog meer voor je relatie met dieren, bomen en planten.

Een belangrijk kenmerk van het lijnig grondpatroon is *het verdelen van de ervaringen en de fenomenen in 'kenbare entiteiten', objecten, vakjes, hokjes*. Om de fenomenen te onderzoeken en kennis te verwerven zal je de waarnemingen en de informatie in behapbare stukjes verdelen, als puzzelstukjes, en die stukjes in duidelijk afgeleide vakjes sorteren. Je denkt en spreekt in hokjes- of vakjes-termen. Een

‘boom’ is een herkenbaar en kenbaar voorwerp. Daardoor kan het worden gedetermineerd, onderscheiden en onderzocht. Vaak is de overvloed aan informatie zo groot dat het niet lukt om van alle gecreëerde puzzel-stukjes opnieuw één puzzel te maken. Velen hebben het zicht op de puzzel verloren. Dus dit laatste laat je dan maar.

Een aanverwant belangrijk kenmerk van het lijnig grondpatroon is: *processen omzetten in objecten*, het wil alles object-iveren. Van een proces maak je een ‘iets’. Dat heeft voordelen voor de gewone, dagelijkse communicatie, het maakt het makkelijker om er over te praten, maar tegelijk verbergt het de dynamische werkelijkheid en zet het jou op een ander spoor. *“Processen omvormen tot objecten is een kunstgreep ontstaan uit de behoefte van de mens om snel en effectief complexe ideeën over te dragen; processen zijn evenwel géén objecten of autonome fenomenen.”*²¹

Als voorbeeld het begrip ‘bewustzijn’. *Bewustzijn* verwijst naar een *proces-dynamiek* maar om dit te omschrijven en beschrijven, er over te kunnen praten en te onderzoeken hoe de werking verloopt maak je er *hét bewustzijn* van, een *object*. Eens je die stap hebt gezet volgen er vragen als: Waar vind ik het bewustzijn? Je bent je niet bewust van dit ‘object-iveren’ omdat je op deze manier hebt geleerd te praten over bv. ‘*het* bewustzijn’. Dan geef je het grenzen en wil je het object kunnen lokaliseren in tijd en ruimte, je wilt het een omschrijving geven en de begrenzingen en de effecten van zijn aanwezigheid en invloeden aanduiden. ‘Het’ moet dan ergens zijn. Waar situeert zich ‘hét bewustzijn’? In de hersenen? Wat doet het? Hoe kunnen we het manipuleren?

²¹ Damasio, Antonio, *Het zelf wordt zich bewust. Hersenen, bewustzijn, ik*. Amsterdam, Wereldbibliotheek 2010 (A.Damasio is hoogleraar neurowetenschappen)

Voor wetenschappers vandaag zijn échte ‘feiten’ enkel ‘streng onderzochte, wetenschappelijke feiten’ (evidence based facts). Wetenschappelijk onderzoek gebeurt vandaag meestal door de fenomenen steeds in kleinere stukjes op te delen. Eén element afzonderen uit het totale *proces* en tot een ‘object’ maken is een begrijpbare menselijke behoefte.

Andere *processen* waarmee je dit doet zijn bijvoorbeeld: onbewust zijn, zelf, geest, ziel, ziek zijn, liefde, willen, enz. We zetten deze processen om in in een ‘object’: *hét* onbewuste, *hét* zelf, *dé* geest, *dé* ziel, *dé* ziekte, *dé* liefde, *dé* wil (al of niet vrij). Hetzelfde doe je met het begrip ‘leven’.²²

Vanuit het lijnig grondpatroon maak je de wereld vast, herhalend, beheersbaar en voorspelbaar, niet omdat die zo is, maar omdat jij je geruster zou voelen, veiliger, aangenamer, zekerder. Je houdt er niet van dat alles voortdurend beweegt en dat er geen vaste punten zijn, geen ankerpunten en geen zekerheden. De zin van ‘het leven’ en het nut van de fenomenen en wat we er mee doen, schuilt in het beheersen van de dingen. De mens meent de beheerser te zijn van de natuurlijke fenomenen.

Via stapsgewijs en consequent denken met kleine afzonderlijke ‘denk-bouwblokjes’ leg je met het lijnig patroon de waarheid vast, voor sommigen dé Waarheid. Iets is of waar of onwaar, punt.

Je denkt in of-of of in en-en termen maar alleszins in dualiteiten. Dit uit zich op moreel vlak door begrippen als ‘vriend’ of ‘vijand’, ‘goed’ of ‘slecht’, ‘schuld’ of ‘onschuld’, ‘beloning’ of ‘straf’, enz. Er is geen middenpositie. Met het lijnig grondpatroon ben je steeds bezig de mensen en de ervaring te beoordelen en te veroordelen.

Je gebruikt woorden en een taal die jezelf bevestigen als ‘weter’, je

²² Hierover meer in 3.3 Het lemniscatisch grondpatroon

‘weet’ het ook al twijfel je soms, ook dat ‘weet’ je. Je hanteert zeer vaak een taal die getuigt van strijd (innerlijke strijd of strijd met een ander) en je gebruikt vaak de metafoor van strijd of die van de krijger. We zijn allemaal opgegroeid met het lijnige grondpatroon. Het is het perspectief dat de mens tienduizenden jaren geleden ontwikkelde om te kunnen *overleven*. Vandaag is het merendeel van ons gedrag nog steeds overlevingsgedrag. In een consumptiemaatschappij is consumeren doorgeschoten overlevingsgedrag.

Is er een probleem? Voor het lijnig patroon is het eenvoudig: de ‘feiten’ zijn de dingen die je waarneemt of registreert, een ‘probleem’ is een niet gewenste of gevaarlijke situatie, wanneer je de oorzaak vindt en die wegneemt, is het probleem opgelost. Een probleem oplossen vereist enkel een doorgedreven techniek die systematisch wordt toegepast, volgens een plan en volgens een strikte norm.

3.1b Het lijnig-sacrale grondpatroon, een variant

Het lijnig-sacrale grondpatroon is een variant van het lijnig grondpatroon. Het heeft dus *alle* kenmerken van het lijnig grondpatroon *plus* iets extra: het patroon is gekleurd met sacrale elementen in waarnemen, denken, handelen en taal. Sacrale elementen maken dan deel uit van de ‘feiten’ en vormen de bouwstenen van de lijnig-sacrale gedachtengang. Het is sacraal omdat met ‘feiten’ wordt verwezen naar een wereld buiten de waarneembare. Vanuit het *lijnig-sacrale perspectief* zijn de fenomenen niet wat je uiterlijk waarneemt. A is niet zomaar A en alleen maar A, B is niet zomaar B en alleen maar B. De oorzakelijke band tussen A en B kan plots worden doorbroken en vervangen door een oorzakelijke band tussen A en ‘iets geestelijk’, d.w.z. met een eenheid uit een totaal andere kennis-categorie. Er zijn

dan niet-onmiddellijk-waarneembare factoren die een belangrijke, zelfs beslissende rol spelen in het verschijnen van en de interacties tussen de fenomenen. Het sacraal denken verwijst naar dynamieken die vaak haaks staan op het materiële denken en de daar bekende wetmatigheden. Voor het sacraal denken zijn die 'krachten' echte feiten, waarneembare fenomenen. Het sacraal denken neemt 'krachten' waar die de wetmatigheden kunnen vervormen die het materieel-wetenschappelijk denken als vaststaand beschouwt. Er is sprake van het bovennatuurlijke, een meta-fysische wereld die niet hoeft te voldoen aan de wetten van de fysica.

Het 'sacrale' houdt sterk verband met de zoektocht naar *zingeving*, met hoe je zin zoekt, vindt of geeft aan je leven. Het is verbonden met willen begrijpen, met het beheersen van de 'levenstwijfel' en met de behoefte aan een zinvolle bestendigheid van de identiteit: "Wie ben ik?", "Wat doe ik hier?", "Wat is mijn levensopdracht?", "Waarom zijn de dingen zoals ze zijn? Waarom moet dit gebeuren?". Je bevrijdt jezelf van de norm dat wat voor jou *zin geeft* wetenschappelijk correct moet zijn of gebaseerd moet zijn op streng onderzochte feiten (evidence based facts). 'Persoonlijke feiten' mogen bij zingeving een grote rol spelen.

Zeer veel mensen, organisaties en religies maken echter de fout om hun *zingeving* (Waarom is dit zo?) gelijk te stellen met een *verklaring* (Waarom is dit zo?) van de fenomenen.

Verklaren betekent dat je een antwoord zoekt op de vraag **waardoor** iets gebeurt, **hoe** iets werkt, wat de oorzaken zouden kunnen zijn, **hoe** al datgene wat je waarneemt samenhangt, **waardoor** de dingen samenhangen en welk effect bepaalde handelingen en acties hebben. Een verklaring, een interpretatie of een theorie helpt je om zicht te krijgen op hoe (voor jou) de feiten werken en hoe niet, waardoor iets verschijnt of niet, waardoor iets effect heeft en welk effect of geen

effect. Je kunt dan beter situaties voorzien en gefundeerde voorspellingen en scenario's maken. Met je verklaringen en theorieën geef je jouw werkelijkheid vorm. Een verklaring bevestigt het perspectief van waaruit jij de fenomenen en gebeurtenissen bekijkt en benoemt. Het toont jouw visie, overtuigingen en paradigma's.

***Zin en betekenis geven** zoekt een antwoord op de vraag **waarom** iets gebeurt, welke zin en betekenis het heeft dát dit gebeurt, net nu, op deze manier, voor jou, binnen deze context. Betekenis en zin geven kan enkel binnen een relatie, het is een relationele actie geen rationele! Fenomenen op zich hebben geen zin. Opdat iets een zin en een betekenis kan hebben, dient er een relatie te zijn, dien je een persoonlijke relatie aan te gaan. We willen allemaal dat onze ervaringen en gevoelens betekenis hebben. We willen ze als zinvol beleven en interpreteren. Met het geven van een betekenis, geven we tevens een bepaalde waarde aan de feiten en gebeurtenissen. Betekenis en zin geven is iets waarderen. Wat gebeurt, gebeurt niet zomaar, menen velen: "Toeval bestaat niet!" Inzichten en betekenis worden doorgegeven via verhalen, niet door een lijst met wetenschappelijke 'feiten'. Zin en betekenis geven gebeurt niet door het opsommen van feiten en ze te verklaren maar door het verhaal te vertellen dat uitdrukt hoe belangrijk de feiten zijn voor jou, voor haar, voor jullie, voor je gemeenschap en hoeveel waarde je hecht aan wat gebeurt.*

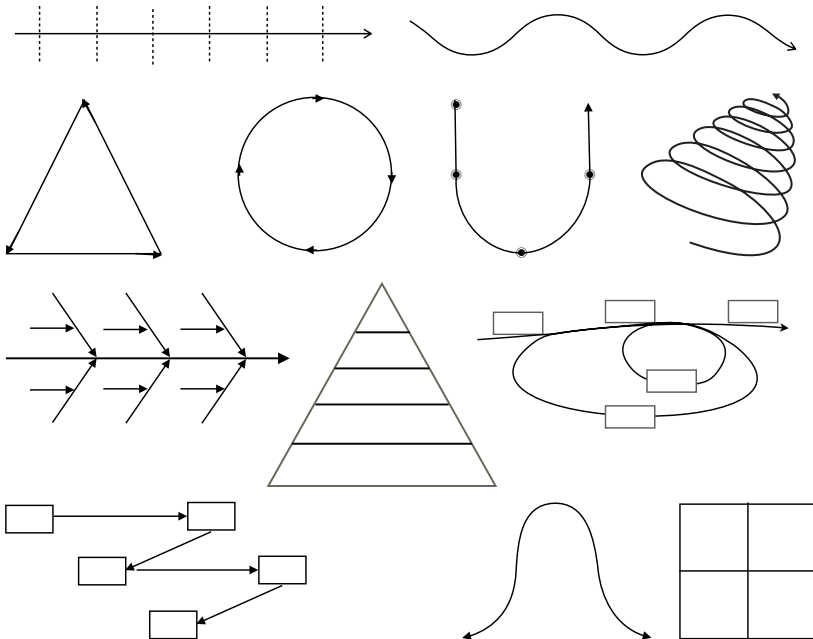
Het sacrale zit zo verweven met zingeving - en omgekeerd - dat alle mensen bij die zoektocht wel ergens sacrale elementen gebruiken in hun waarnemen, denken en handelen. Het sacrale is verbonden met het omgaan met een gevoel van onmacht en de wens om wat meer macht en meer vat te krijgen op het leven.

Om het lijnig-sacrale perspectief te ondersteunen gebruik je de sacrale taal: woorden krijgen een dubbel-zinnige invulling, er worden vaker containerbegrippen gebruikt - bv. 'energie-velden' - waarvan wordt verondersteld dat die allerlei 'krachten' inhouden. Voor veel mensen is de wereld waarin zij leven beziel. Het 'universum' of de 'donkere

materie' is vol met 'zielekracht'. Het sacrale toont zich en is zichtbaar via rituelen en sacrale handelingen. Dat zijn handelingen die meer uitdrukken dan het louter volbrengen van de gebaren. Woorden en voorwerpen hebben op zichzelf een 'sacrale kracht'. Rituelen worden overal ter wereld gebruikt in het dagelijks leven, soms verbonden met een religie maar even vaak los daarvan. Iedere vlag is voor wie er achter loopt sacraal. Wie voert er niet dagelijks een ritueel uit, herhaalt een spreuk of een mantra? Hoeveel sporters, managers en filmsterren voeren 'vreemde' rituelen uit? Hoeveel politici spreken over 'kwade machten'? Wie spreekt er van 'het Kwaad' in de wereld? Wie bezit een uniek voorwerp dat anderen niet zomaar mogen aanraken? In welke auto hangt een voorwerp om geluk te brengen? Zie de voetballer die de grond met de hand aanraakt als hij het terrein oploopt of naar 'boven' kijkt als hij heeft gescoord. Er is de kok die overtuigd is dat zijn messen op een welbepaalde volgorde moeten liggen wil hij geen ongelukken beleven. Vergis je niet, 'geloof' en 'bijgeloof' zijn identiek! Het begrip 'bijgeloof' is een uitvinding van hen die beweren het 'ware geloof' te bezitten, zowel religieus geïnspireerde als atheïstische wetenschappers.

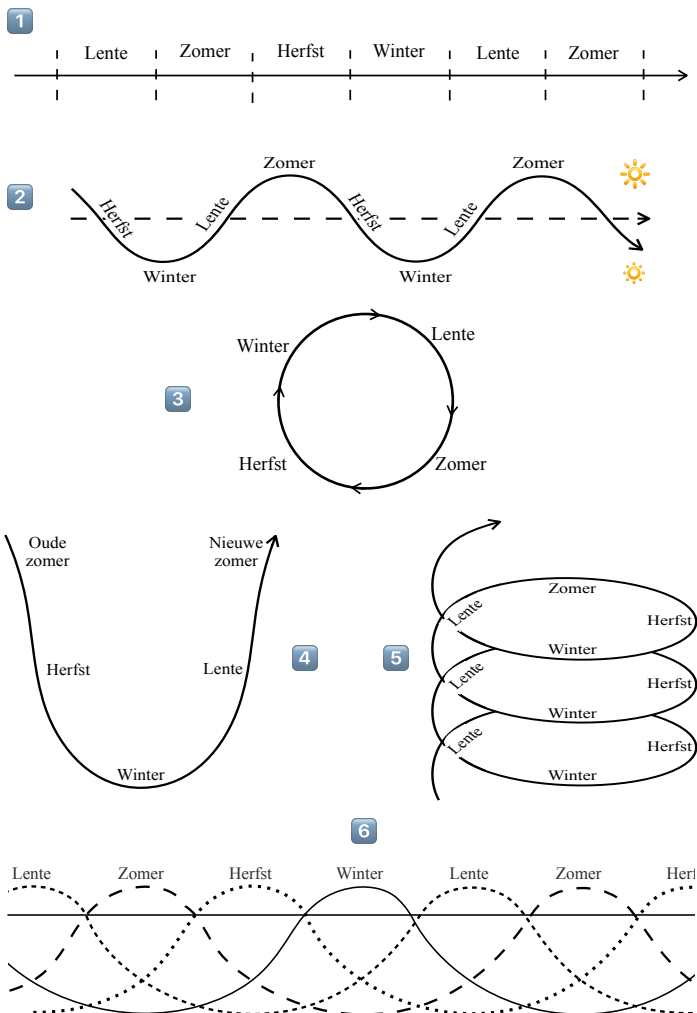
Het lijnig grondpatroon uitbeelden

Ik herhaal het toch maar even: een tekening, een beeld, een voorstelling, een representatie, een symbool, een illustratie, enz. zijn allemaal *didactische, educatieve middelen, ze zijn niet de werkelijkheid!* Een beeld is een sterke vereenvoudiging, 'afwijkingen' of 'uitzonderingen' worden niet meegerekend, men heeft het over 'gemiddelden'. Geen enkel beeld geeft de werkelijkheid weer! Een beeld is een louter een communicatiemiddel. Je kunt voor eenzelfde proces meerdere beelden maken en omgekeerd kan hetzelfde beeld dienst doen voor verschillende visies. Bij ieder beeld hoort een verhaal. Hieronder enkele basisvormen waarin het lijnig grondpatroon wordt weergegeven. Je vindt ze terug in alle mogelijke vormen en combinaties, in alle mogelijke theorieën. Ze beelden allemaal het *lijnig* denken uit.

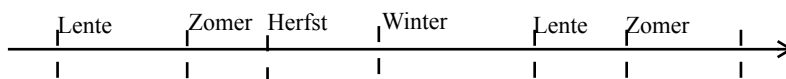

Lineair, circulair, spiraalsgewijs, ... allemaal lijnig!

Om het lijnig aspect van lineair, circulair en spiraalsgewijs duidelijker te maken neem ik het voorbeeld van de seizoenen. Eerst zet ik een aantal tekeningen onder elkaar, daarna geef ik meer uitleg.

- 1 Het eerste beeld vertelt ons dat de seizoenen elkaar opvolgen in een strikte volgorde. Zoals het hier wordt getekend lijkt het dat de seizoenen alle vier even lang duren. De seizoenen volgen elkaar op in een rechte lijn want de tijd verloopt rechtlijnig, ook al is er sprake van herhaling. Dit beeld geeft ook aan dat een nieuwe lente niet noodzakelijk gelijk is aan een vorige lente. Deze voorstelling laat wel toe om de zaak aan te passen en de afstanden te variëren: bv. een kortere zomer of een langere winter.

- 2 De golvende lijn vertelt het verhaal van een proces waarbij licht en warmte toenemen en afnemen tijdens het verloop. Het proces van de seizoenen is geen eenvormig, rechtlijnig gebeuren ook al verloopt de golfbeweging in de rechtlijnige tijd. De golfbeweging vertelt over de dynamiek die de seizoenen teweeg brengen. Dit verhaal sluit aan bij de dynamiek die je bij verschillende processen in de natuur kunt waarnemen (in het gedrag van dieren en planten).
- 3 De cirkel is een klassieke manier om herhaling weer te geven. De seizoenen worden opnieuw afgebeeld alsof ze alle vier even lang zijn. Het beeld van de cirkel geeft aan dat de volgende lente gelijkijkt op de vorige lente. De cirkel suggereert dat de tijd ‘anders’ zou verlopen, circulair, maar dat woord wekt slechts schijn, de tijd verloopt nog steeds *lijnig*, gedwongen, in één richting. De cirkel met pijlen is steeds symbool voor de chrono(s)logische-tijd (zoals onze uurwerken).
- 4 De vierde voorstelling vertelt over de ontwikkeling van de seizoenen als ‘de tocht van de zon’. In dit verhaal is de zon het hoofdpersonage. Vooral in het noorden van de wereld waar de zon voor

enkele maanden ‘verdwijnt’ en later terug zal opstaan, is dit beeld populair. Je vindt dit beeld ook terug bv. bij de Tocht van de Held, de U-theorie, de fasen van het rouwen, enz.

Het zal je opvallen dat dit vierde beeld een stukje is van het tweede beeld. Het is één segment van een doorlopende beweging.

5 De spiraal is een variatie op het beeld van de cirkel. Het vertelt duidelijker het verhaal van een herhaling die niet louter een kopiëren is. Er is sprake van vooruitgang in de tijd, van opbouw, van groei. Opnieuw, het is niet omdat het in de vorm van een spiraal wordt getekend dat de tijd niet lijnig verloopt, chrono(s)-logisch. De tijd en de processen verlopen ook in dit beeld slechts in één richting.

6 Het zesde beeld heb ik zelf gecreëerd. Het vertelt het verhaal dat het totale proces vier deelprocessen heeft met eigen elementen die steeds aanwezig zijn en elkaar beïnvloeden. Op ieder moment zijn er natuurelementen die op de voorgrond staan en andere die minder zichtbaar verlopen, op achtergrond of onder de grond. Een goed waarnemer ziet bv. in de winter de lente-elementen en zelfs enkele zomer-elementen. De natuur leeft en beweegt nooit met enkel de elementen van één seizoen. Dat is een kunstmatige ordening van de lijnig denkende mens die graag processen tot objecten maakt en die in vakjes stopt. Dat is zeer handig omdat je dan geen rekening moet houden met de verschillende variaties. Dit eng lijnig kijken naar de natuur is echter mede-oorzaak van de ‘afbrekende’ manier waarop we omgaan met de natuur. We hebben dan geen oog voor het totale systeem en hoe ieder element daar een rol in speelt.

Vergis je niet, ook het zesde model is een lijnig model!

Het begrip 'tijd'

Alle lijnige voorstellingen en theorieën houden vast aan de *chrono(s)-logische tijd*. Alle lijnige beelden hebben een pijl (of veronderstellen die) die de richting aangeeft waarin het proces verloopt. Je kunt niet een willekeurige richting inslaan of de volgorde veranderen. In sommige theorieën kan je je omdraaien en (even) in de tegenovergestelde richting lopen. Je blijft echter op dezelfde lijn lopen.

De klassieke visie op tijd is de chronologische tijd, de *Chronos-tijd*. Chronos is een figuur uit de Griekse mythologie. Hij staat voor de meetbare tijd, de klok-tijd. De tijd waarin we van activiteit naar activiteit gaan; de tijd waarin we doel- en resultaatgericht tewerk gaan; de tijd waarin we altijd tijd tekort komen en waarvan we zeggen dat we 'tijd verliezen' (alsof we tijd bezitten). Deze tijd kunnen we uitbeelden op een rechte lijn maar ook op een cirkel, (zoals onze uurwerken) of met een zonnewijzer aan de muur of op de grond. De Chronos-tijd is een aspect van het *lijnig grondpatroon*!

Daarnaast is er de minder bekende *Kairos-tijd*. Dan wordt een cirkel *zonder pijlen* gebruikt, als een *symbool*, niet als een tekening! In de zen tekent men zo'n cirkel vaak niet gesloten. Dan spreekt men niet meer van een lijnig verloop (rechtlijnig of circulair uitgebeeld) maar van '*de beleving in het moment*'. Dan is er geen 'begin', geen 'verloop' en geen 'einde' meer; dan stap je over op het *lemniscatisch grondpatroon*. Kairos is de jongste zoon van Zeus. Bij Kairos gaat het om de *innerlijke nu-beleving*. Het gaat om het vatten van het moment in het moment. Hiervoor is aandacht, rust en concentratie nodig én tegelijk het loslaten van de chronologische 'tijd'. Want Kairos heeft geen strikt meetbare duur. Het 'nu' kan je beleven in een seconde of in een minuut, maar uren beleving kunnen eveneens een 'nu-beleving' geven (bv. tijdens een meditatie of wanneer je helemaal opgeslorpt

wordt door een activiteit of bij de vraag hoe lang een droom duurde). Indien je hier toch het woordje ‘tijd’ wilt gebruiken zou je dit de *Kairos-tijd* of de ‘tussentijd’ kunnen noemen.

De Kairos-tijd circulair noemen is duidelijk fout want circulair (cirkel-lijnig) en lineair (recht-lijnig) zijn beiden lijnige vormen van de Chronos-tijd!

De chronologische tijd wordt klassiek opgevat als een ononderbroken doorlopende beweging aan een zelfde, meetbare snelheid in één richting. De mens wil alles kunnen lokaliseren en het een plaats kunnen geven in ‘ruimte’ en in ‘tijd’. In de astrofysica is de ‘vierde dimensie’ de ruimte-tijd. Een verloop van tijd is tegelijk een veranderde positie in de ruimte. Bij ruimte-tijd is er sprake van *positie, duur, snelheid* en *versnelling*. Het blijft echter wel de chronologische tijd. Dit is de ‘tijd’ zoals de exacte wetenschappen die gebruikt. Onderzoek via quantumfysica stelt dit in vraag.

Bij de waarneming en de *beleving* van ‘tijd’ door de mens gaat het echter om *beweging*, de innerlijke beweging - de Kairos-tijd - waarbij *positie, duur, snelheid* en *versnelling* slechts een beperkt aantal elementen zijn. Bij beweging is er daarnaast immers sprake van *richtingen, kracht of energie, ritme, intervallen, vertraging, tempo, breuken, momenten van stilstand (stilte)*. Dit is de ‘ruimtelijke nu-tijd’ waarmee bv. de muziek en de dans werkt.

3.2. Het systemisch grondpatroon

Vanuit het systemisch grondpatroon zie je dat een reeks waarnemingen een patroon vormen, dat ze onzichtbaar met elkaar verbonden zijn en wel zo dat ze samen één systeem vormen. Elk fenomeen is op zich een systeem en tegelijk onderdeel van een groter systeem. Met dit perspectief ga je op zoek naar vaststellingen en ‘feiten’ die zich betekenisvol herhalen, naar gegevens die patronen vormen. Je tracht het systeem te zien die de fenomenen samen creëren en in stand houden, hoe de fenomenen op dit moment en op deze plaats een geheel vormen. Je ziet dat er vele mogelijke oorzaken en gevolgen zijn, die tegelijkertijd werken en elkaar beïnvloeden. Alle elementen zijn met elkaar verbonden in een netwerk van wederzijdse beïnvloeding. Naast lijnig-oorzakelijke verbanden en invloeden speelt in de beleving contingentie, synchroniciteit en serendipiteit een rol. Daarenboven heeft de context daarbij een bepalende invloed.

‘Contingentie’ is het idee dat iets dat bestaat of gebeurt ook anders had kunnen zijn. Het verwijst naar gebeurtenissen of verschijnselen die niet noodzakelijk zijn, maar afhankelijk van omstandigheden en factoren en daardoor dus ook anders hadden kunnen verlopen. Het is het tegenovergestelde van noodzakelijkheid.

Van ‘synchroniciteit’ (letterlijk: gelijktijdigheid) is sprake wanneer twee of meer gebeurtenissen min of meer tegelijkertijd optreden in een voor de betrokkene zinvol verband, dat niet noodzakelijk als causaal wordt ervaren.

‘Serendipiteit’ is het vinden van iets onverwachts en bruikbaar, terwijl de vinder op zoek was naar iets totaal anders.

Een systeem is er niet omdat je vele factoren of elementen kunt waarnemen maar door de *relaties* en de *dynamiek* tussen de elementen. De verbindingen zijn de essentie; hoe de elementen verbonden zijn; wat er bij de verbindingen gebeurt; hoeveel energie er loopt tussen de

elementen; welke effecten er verschijnen door de dynamiek tussen de elementen; welke bewegingen zich herhalen; enz.

Er is geen sprake van een 'team' omdat er verschillende teamleden zijn maar door de manier waarop de leden samen 'spelen'. Het begrip 'team' slaat op de soort dynamiek die de leden ontwikkelen. Daardoor heb je verschillende soorten teams.

Fenomenen worden een systeem door elkaar te beïnvloeden maar worden op hun beurt door het geheel, door het systeem beïnvloed. Er gaat een invloed uit van de wijze waarop een systeem 'dit systeem' is. Ieder fenomeen dat we waarnemen vormt een verbinding en een interactie met andere fenomenen en is zo onderdeel van een groter dynamisch systeem. Een bos is een systeem. De mensen en het bos vormen een systeem. De mensen, de natuur, de aarde, de planeten, de zon, de sterren, ... alle hemellichamen samen vormen een zeer groot systeem. Een groep mensen, een organisatie of een bedrijf vormt een systeem. Mensen die met elkaar communiceren zetten van bij de start een systeem op, hun communicatie-systeem.

Binnen een systeem is er sprake van gemeenschappelijke belangen naast afzonderlijke of individuele belangen. Vanuit het systemisch grondpatroon behouden alle mensen, dieren en fenomenen wel een 'eigenheid' en een 'identiteit' (zoals bij het lijnig grondpatroon). Je bent als mens een onafhankelijk wezen én je bent onderdeel van meerdere systemen. Je bent met andere mensen en met de natuur verbonden via de systemen waar jij deel van uitmaakt. Jouw persoonlijk systeem is uniek al is het verbonden in een groter systeem met het persoonlijk systeem van anderen. Systemen worden willekeurig afgebakend, het zijn menselijke constructies van wat mensen waarnemen als betekenisvolle samenhangen. Systemen overlappen elkaar en kleine systemen zijn deel van grotere systemen. Er zijn 'open systemen' waar beïnvloeding van externe elementen mogelijk is en

‘gesloten systemen’ waar externe invloeden zoveel mogelijk worden uitgesloten.

Vanuit het systemisch perspectief zijn ‘feiten’ zowel de afzonderlijke waarnemingen of gegevens als het patroon dat ze samen vormen. Een afzonderlijk ‘feit’ is een systeem en een systeem wordt als een ‘feit’ beschouwd.

Voor het systemisch grondpatroon vormen onze gedachten een systeem. We denken in systemen niet in afzonderlijke blokjes gedachten. Dit betekent dat iedere gedachte deel uitmaakt van een netwerk aan gedachten, een netwerk dat een samenhang vertoont. De draden van het netwerk zijn in dit geval je uitgangspunten en paradigma's die op dat ogenblik - bij het denken rond een actueel thema - voor jou belangrijk zijn.

Een ‘probleem’ is een verstoring van een systeem en dat los je op door een element in de dynamiek te veranderen. Indien je één betekenisvol element in het systeem wijzigt zal het systeem als geheel zich onmiddellijk aanpassen en anders gaan functioneren.

Bij een systemische benadering van het leven laat je los dat je de grond van de zaak kunt controleren. Als mens kunnen we wel systemen beïnvloeden en daardoor de beweging van een systeem in één richting sterker maken dan in een andere, maar we kunnen niet *het systeem als geheel* in één richting sturen. Wij houden niet het stuur van de ontwikkeling van het leven of van het klimaat vast!

In 2015 werd vastgesteld dat het klimaat op aarde bestendig met 1 graad is gestegen. Het is essentieel om de opwarming niet voorbij de 2 graden laten oplopen omdat vanaf die temperatuur binnen het systeem zichzelf versterkende processen starten (feedback-lussen) die de temperatuur nog zal opdrijven.

In menselijke relaties doet zich hetzelfde voor: we denken, voelen, communiceren en handelen vanuit patronen; onze patronen activeren

bepaalde patronen bij de ander; op een gegeven moment ontstaat er binnen een relatie een zichzelf versterkend meta-patroon en zo een overkoepelend systeem vormt, een meer opbouwend of een meer onproductief of een meer toxisch systeem of zelfs een destructief systeem.

Systemisch denken ontstond wellicht drieduizend jaar geleden op verschillende plaatsen in de wereld. Bekend is de regio Gandhara (Noord-Pakistan/Noord-India/Zuidwest-China). Dat was een kruispunt van wegen op de zijderoute waar veel culturen elkaar ontmoetten. Honderden jaren voor onze jaartelling waren daar vertalers aan het werk die teksten uit Griekenland, Iran, Pakistan, India en China vertaalden naar elkaar vertaalden. In deze regio ontmoetten de Griekse filosofie²³, het Iraanse denken (Zarathustra), het Chinese denken (het Confucianisme en het taoïsme), de Indische filosofieën en de boeddhistische scholen elkaar. Om goed te kunnen vertalen gebruikten de vertalers hun inzichten in de verschillende taal- en cultuursystemen.

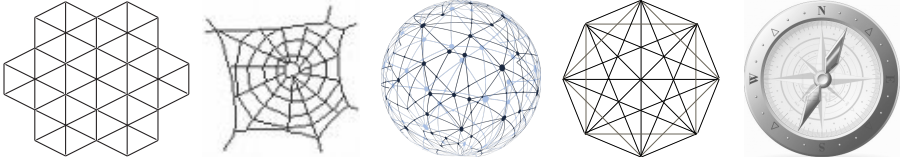
Begin 20ste eeuw kwam systeemdenken op in het Westen in verschillende wetenschappen: biologie, sociologie, psychologie en economie.²⁴ Systeemdenken ziet men in het Westen als een manier om de complexiteit van de werkelijkheid te vatten, te begrijpen en te beheersen.

²³ Alexander De Grote (356 - 323 BCE) heeft in 326 BCE de Indusvallei veroverd. Hij had naast soldaten ook kunstenaars, architecten, filosofen en wetenschappers in zijn troepen. Toen men in de eerste eeuwen de Boeddha als persoon ging afbeelden, deed men hem een Grieks gewaad aan. Dat wordt de Gandhāra-stijl genoemd.

²⁴ Systemisch denken of systeemdenken kreeg in het Westen aandacht vanaf 1945 via de artikelen over *General Systems Theory* van de bioloog Ludwig von Bertalanffy. Voor de geschiedenis: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Systeemtheorie>

Hoe het systemisch grondpatroon uitbeelden?

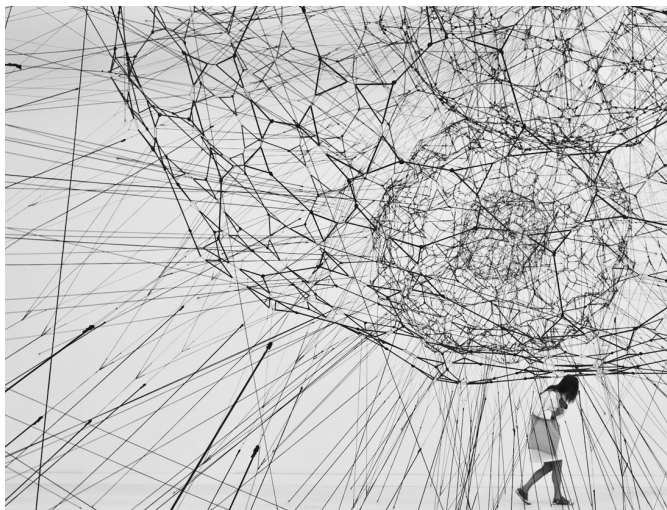
Voorstellingen van systemen zijn de tekeningen van netwerken, spinnenwebben, e.d.

Toch blijven die vaak nog tweedimensionaal, gepresenteerd in een plat vlak. Opgelet, met het tweedimensionale vlak komt het lijnig grondpatroon weer om de hoek kijken.

Misschien kan het werk van kunstenaars je inspireren. Zij zijn vaker bezig met de dynamiek die dingen samenbrengt, met onderlinge verbindingen, met ‘onzichtbare invloeden’, met terugkoppelingen, e.d. Je hebt sowieso de beeldende talen nodig om het systemische te kunnen uitbeelden.

Kan de Argentijnse kunstenaar [Tomás Saraceno](#) je inspireren?
*Galaxies Forming along Filaments, like Droplets along the Strands of
a Spider's Web, 2009*

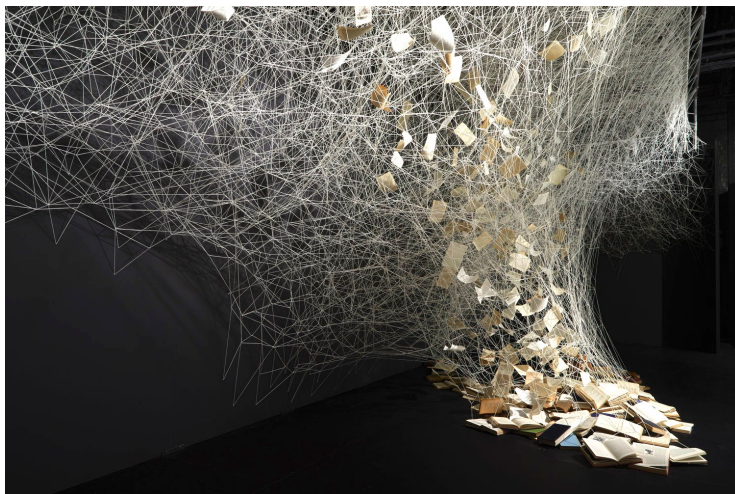

on clouds (Air-Port-City), 2008
Towada Art Center, Japan

Of de Japanse [Chiharu Shiota?](#)

The crossing, 2018

Me Somewhere Else
Brussel, 2018

3.3. Het *lemniscatisch* grondpatroon

Vanuit het *lemniscatisch* grondpatroon bekijk je de werkelijkheid op hetzelfde ogenblik van buiten af en van binnen uit. Je ziet datgene wat binnen 'binnen' maakt tegelijk met datgene wat buiten 'buiten' maakt.

Je bekijkt zowel de mensen, de dieren, de planten, de bergen en de rivieren en al hun interacties als een *doorlopend proces* van zich samenstellende verbindingen, een proces dat *niet* lijnig verloopt. De beweging en de interacties bewegen immers tegelijkertijd in vele richtingen (zoals bv. de verbindingen in onze hersenen).

Alles is steeds 'onder constructie' via de stroom van interafhankelijke en interactieve conditioneringen en invloeden. Op ieder ogenblik verschijnt wat er verschijnt, punt. En wat verschijnt, verschijnt doordat de andere fenomenen verschijnen. Er is geen sprake van een 'opvolging' of een strikte oorzaak—gevolg relatie. Dit laatste is er alleen wanneer je een enkel puzzelstukje uit de hele puzzel afzondert. Er is geen 'bouwplan', geen 'universele strategie' of iets dergelijks.

Voor het lemniscatisch patroon is er nooit een identieke herhaling. Je denkt in een *voortdurend dynamisch creërend en verbindend processen die in alle richtingen gaan, tegelijkertijd*. Er is geen lijnig verloopende tijd, geen Chronos-tijd (lineair of circulair). Als benadering zou je de Kairos-tijd kunnen beleven, maar in werkelijkheid bestaat 'tijd' niet, tijd is één van de vele menselijke conceptuele constructies om de fenomenen te kunnen verklaren.

Het interactief en interafhankelijk proces kent geen begin. Ieder 'detail' is een deel van een beweging die reeds miljarden jaren bezig is. Er is evenmin geen einde; alles zal verder gaan zonder dat we weten wanneer het ooit écht zou eindigen, als het al eindigt.

Wanneer, concreet, iets voor jou ophoudt, stopt dat niet omdat de

beweging gestopt is maar omdat jij kiest om hier (even) halt te houden of een punt te zetten. In werkelijkheid gaat de beweging verder. Vanuit praktische en conventionele oogpunten (en het *lijnig* patroon) geef je aan een actie of een gebeurtenis een zelf gekozen of overeengekomen begin en een zelf gekozen of overeengekomen einde. Wat geldt voor het aspect 'tijd' geldt eveneens voor de 'ruimte'. Voor het gemak van de communicatie en van het wetenschappelijk onderzoek delen we de werkelijkheid in in 'een begrensde ruimte' met 'ruimtelijk begrensde voorwerpen'.

Niets bestaat op zich, niets heeft een 'eigenheid' op zich, er is geen persoonlijke onafhankelijke 'kern', geen on-afhankelijk 'zelf'. 'Zelf' is een *dynamisch, nooit eindigend proces*, dus niet als een 'iets', geen object maar een voortdurende beweging van vormen en omvormen. De ervaring 'zelf' groeit en ontwikkelt zich van bij je geboorte tot aan je dood. 'Zelf' is een nu-gebeuren, niet iets uit het verleden of iets van de toekomst. Er is geen bestendigheid, of toch wel, de bestendigheid van de verandering. Wanneer je praat over 'hét zelf' heb je dit proces tot een object gemaakt (onderinvloed van het *lijnig* grondpatroon).

Vanuit *lemniscatische* perspectief besef je dat al je waarnemingen, gedachten en uitdrukkingen menselijk zijn en per definitie beperkt én conventioneel. Je weet dat datgene wat je 'werkelijkheid' noemt, iets is dat jij zelf creëert, zelf conceptualiseert, op ieder moment, vanuit een aangeleerd en cultureel bepaald model. Je weet dat alle talen die je 'spreekt' (verbale, non-verbale, beeldende talen) steeds menselijke talen zijn.

Een *on-afhankelijke werkelijkheid* bestaat niet. Wat je 'dé Werkelijkheid' zou kunnen noemen kan de mens sowieso helemaal niet vatten. Het is een grote pretentie te beweren dat je vanuit een niet-mens-zijn standpunt naar de fenomenen zou kunnen kijken. Er bestaat voor een

mens enkel de ‘mensen-werkelijkheid’, de werkelijkheid zoals de mens die construeert. Alle levende wezens beleven en construeren hun specifieke werkelijkheid die ze uitdrukken via hun eigen communicatiemiddelen.

Dieren kennen het begrip ‘gevaar’ en ‘vijand’ ook al hanteren ze geen woordentaal om dat uit te drukken, toch weten ze zeer goed wanneer ‘gevaar’ of ‘vijand’ in de buurt is. Ze kunnen dit helder met elkaar communiceren, niet alleen onder soortgenoten maar ook tussen bv. vogels en zoogdieren.

Bewustzijn zijn *processen*; er is geen sprake van ‘het’ bewustzijn (alsof het een te onderzoeken object zou zijn). Deze processen lokaliseren in de hersenen is een voor-onderstelling, geen ‘multi-disciplinair streng onderzocht feit’! Het is een kenmerk van het *lijnig grondpatroon* om processen te ‘objectiveren’ = tot een object te maken.

“Emoties, gevoelens, bewustzijn, zelf en autobiografisch zelf zijn processen, interafhankelijke processen, geen ‘dingen’. De ontwikkeling daarvan startte bij het eerste leven op aarde, bij de eerste neuronen. Een autobiografisch zelf ontwikkelde als laatste bij de mens en bestaat niet buiten deze ontwikkelingsstroom.”²⁵

Deze processen omvormen tot objecten is een kunstgreep ontstaan uit de behoefte van de ‘moderne mens’ om snel en effectief complexe ideeën over te dragen; processen zijn evenwel géén objecten of autonome fenomenen.”²⁶

Je kunt wel van deelaspecten of bepaalde uitingen van bewustzijnsprocessen aangeven waar in de hersenen er veel of weinig activiteit waar te nemen is. Het is nuttig om deelaspecten van bewustzijn in de

²⁵ De neuronen in onze hersenen hebben dezelfde vorm en kenmerken als de eerste neuron die honderden miljoenen jaren geleden verscheen in de kwallen!

²⁶ Damasio, Antonio, *Het zelf wordt zich bewust. Hersenen, bewustzijn, ik.* Amsterdam, Wereldbibliotheek 2010 (A.Damasio is hoogleraar neurowetenschappen)

hersenen te zoeken omdat het resultaat bij een medische ingreep daar duidelijk en concreet is. Daaruit concluderen dat bewustzijn processen zijn die uitsluitend in de hersenen plaatsvinden is echter meer dan kort door de bocht. Zo is er geen plaats gevonden waar herinneringen worden opgeslagen! Waar halen we onze oudste herinneringen vandaan?

Voor het lemniscatisch grondpatroon is 'leven' een dynamisch, interafhankelijk, niet eindigend proces, dat zich uitstrekt in alle richtingen. Alle levende wezens maken gelijk deel uit van die dynamiek en transformeren voortdurend. Het gaat om een doorlopend proces dat nooit is begonnen en nooit zal eindigen. Er hebben voortdurend transformaties plaats en in werkelijkheid wordt geen enkel levend wezen 'geboren' of 'sterft'. 'Leven' eindigt niet met 'de dood'. Leven kan je niet bezitten het gaat om onpersoonlijke en alles-omvattende processen.

'Hét leven', een creatie van het lijnig grondpatroon, eindigt wél, met de dood, want je hebt het proces 'leven' tot een object gemaakt. Objecten zijn menselijke producten en hebben sowieso een begin en een einde. Het wordt nog strakker eindig wanneer je het hebt over 'mijn leven' of 'haar leven'. Je beweert dan dat je leven 'bezit'. En ja, 'jouw leven' eindigt, met de dood? met de laatste herinnering? Of geloof je in een fysieke reïncarnatie of in een sacraal 'hoger leven'?

Met het *lemniscatisch* grondpatroon beleef je dat alles interafhankelijk en interactief verweven is. Bijvoorbeeld: hier en nu aanwezig zijn, de fenomenen nu waarnemen, de gegevens 'feiten' noemen, ze binnen een verklaringskader plaatsen, ze voor waar nemen, ze een waarde en betekenis geven, ze inzetten als basis voor je handelen én de context waarbinnen je dit doet, ... dit alles is zo met elkaar verbonden dat deze elementen elkaar doen verschijnen.

Je bent steeds *binnenstaander* (geen buitenstaander) met alles wat je

waarneemt want er is een interafhankelijke verbondenheid tussen a) jij zoals je op dit moment aanwezig bent, b) datgene wat je waarneemt, c) de actie van het waarnemen en hoe je waarneemt, d) de waarnemingsorganen of waarnemingstechnieken die je inzet en e) de context. Er is geen 'ik' hier en de 'ander' of dat 'object' daar. Je bent voortdurend deel van de waarnemingsprocessen, deel van de levensprocessen. 'Objecten' buiten jou bestaan enkel wanneer je met een lijnige blik naar leven kijkt (wat ook erg nuttig is!).

Het lemniscatisch grondpatroon werkt niet met beelden of illustraties maar met *belevingen*. Er is een zich eeuwig schijnbaar herhalende dynamiek in alle richtingen die je kunt beleven in jezelf en in alles om je heen omdat alles met alles interafhankelijk en interactief verbonden is. Een kind groeit omdat mensen voor haar zorgen én de bomen groeien én de aarde om de zon draait én het verschillende 'warmtes' ontvangt én geniet van verschillende bronnen van energie. Het zou nefast zijn voor de ontwikkeling van leven indien niet op ieder moment er beweging is waardoor alles verandert. Geen enkel moment is een exacte herhaling, het is steeds een nieuwe stap. Een 'herhaling' is een constructie en een concept van het lijnig grondpatroon. Dat wil een perfect beeld en gomt de kleine variaties en 'afwijkingen' uit de tekening van leven.

Vanuit het lemniscatisch grondpatroon bestaan er geen problemen en evenmin oplossingen. Je creëert beide zelf via je interacties en je interpretaties. 'Feiten' zijn afspraken en geen 'objectieve werkelijkheid' ergens buiten de mens. De 'objectieve werkelijkheid' is de 'mensen-werkelijkheid' zo objectief mogelijk gemaakt (bv. door een streng wetenschappelijke onderzoekshouding, evidence based facts). 'Problemen' zijn menselijke creaties. Ze worden 'opgelost' wanneer je de beschikbare gegevens anders ordent of anders benoemt of wanneer

je nieuwe gegevens creëert die samen een nieuwe ‘mensen-werkelijkheid’ maken die dan als ‘juister’ of ‘verantwoordert’ of ‘ethischer’ wordt ervaren én wordt aanvaard én voor ‘waar’ wordt genomen, maar dit is weer een zoveelste menselijke constructie.

De naam ‘lemniscatisch’

Ik koos voor het begrip ‘lemniscaat’ (en het teken) omdat het in de oorspronkelijke zin een symbool is (zoals de cijfers en tekens in de wiskunde) dat staat voor: *oneindig, een eeuwige beweging, zonder begin en zonder einde, zonder richting of doel, zonder middelpunt, zonder grootte. De lemniscaat symboliseert een voortdurend balancerende beweging van interafhankelijke, elkaar construerende, eeuwig creërende en transformerende fenomenen.*

Op deze manier gebruikt sluit het aan bij en symboliseert het correct het denken en de beleving van zienswijzen als de Weg van het Midden (Madhyamika boeddhisme), de Tao en de Zen.

Meen je dat iets op een bepaalde plaats en op een bepaald tijdstip start dan heb jij een 'beginpunt' vastgelegd. Meen je dat iets op een bepaalde plaats en op een bepaald tijdstip stopt dan heb jij een 'eindpunt' vastgesteld. Er is geen 'middelpunt' tenzij een door jou gekozen focus voor dit moment. Alle punten zijn willekeurig en conventioneel, d.w.z. onder mensen afgesproken. Een 'begin' en een 'einde' vooropstellen is deel van het lijnig grondpatroon. Delen van de fenomenen 'polen' noemen of 'tegenstellingen' is slordig want het gaat niet om zelfstandige fenomenen. Zelfs het begrip 'samenstellingen' houdt dit gevaar in. Er bestaan geen 'polen' en geen 'tegenstellingen' buiten de menselijke constructie van deze begrippen. Waar ligt het startpunt van een conflict, een vulkaanuitbarsting, een mensenleven, een ziekte, een zonsopgang, een rivier, een leerproces?

Waar houdt het op? Start en einde zijn willekeurig gekozen punten. Al je antwoorden zijn cultureel bepaald en zijn menselijke concepten.

De tekening van de lemniscaat wordt al duizenden jaren sacraal en lijinig gebruikt in velerlei esoterische visies: de tarot, de numerologie en in aardingstechnieken. Het is op een wat verborgen manier ook terug te vinden in knoopp motieven. In de Keltische, Chinese en Hindoe kunst staat de onontwarbare knoop voor continuïteit, lang leven en eeuwigheid. Knopen kunnen net als het labirint wijzen op het knellende pad naar ‘verlichting’ (wat zowel ‘meer helderheid’ als ‘minder zwaar’ kan betekenen).

Daarnaast vind je het teken ‘lemniscaat’ technisch terug op erg uiteenlopende domeinen als: de wiskunde, de beweging van de planeet Venus, de bouw van treinonderstellen, de anatomie van kniegewrichten en de vleugelbewegingen van bepaalde insecten.

Ik gebruik de lemniscaat niet lijnig, niet als een tekening!

Een tekening is tweedimensionaal, hoeveel perspectief je ook suggereert. Ik gebruik de lemniscaat dus niet als een tekening die tegengestelde elementen verbindt, niet als twee polen die op gelijke afstand van elkaar staan met daartussen een weg die kruist in het midden, niet als een golvende lijn die een bepaalde richting aangeeft, niet als een parcours dat je zou moeten volgen, niet als een cyclische beweging, niet als een beweging die je kunt dansen of lopen.²⁷

²⁷ Denk aan de [ring van Moebius](#), die een eeuwige beweging suggereert, en de tekeningen van van [M.C.Escher](#)

4. De dynamiek van de grondpatronen

De dynamiek

Ik gebruik de term ‘*grondpatroon*’ omdat op elk moment ieder van de drie patronen *alle* aspecten van je leven verbindt, beïnvloedt en stuurt. De dynamiek van de drie grondpatronen is *dynamisch-interactief-systemisch*. Dit wil zeggen dat de patronen alle aspecten van je leven beïnvloeden én tegelijk geven alle aspecten vorm aan de patronen én dit alles samen vormt een overkoepelend systeem.

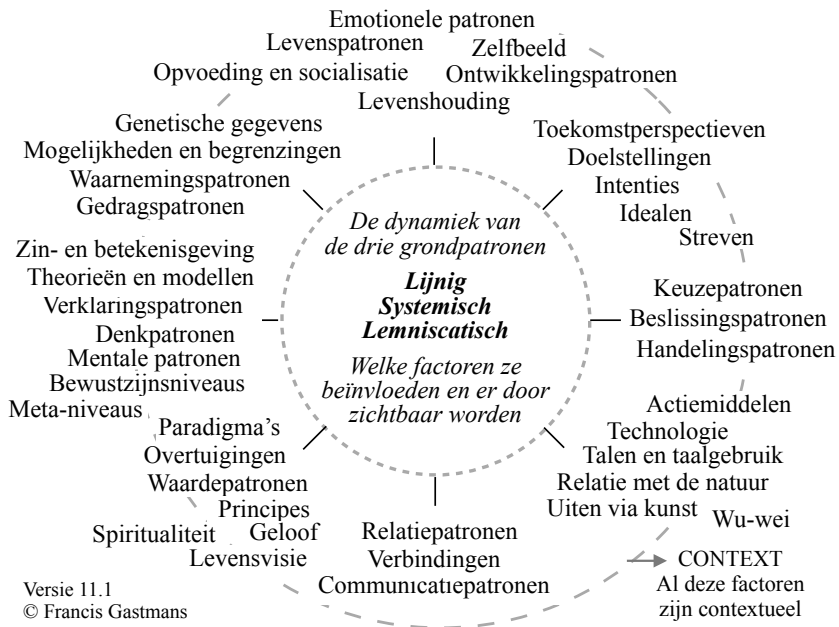
Daarom is het correct te zeggen dat een grondpatroon het *verbindende én sturende levensproces toont* (niet ‘is’ want het is geen object!).

Een grondpatroon werkt sturend maar niet dwingend. Vanuit het *lijnig* grondpatroon spreekt je al snel van ‘bepaald’ en ‘geprogrammeerd’; je denkt dan in stappen of fazen of hiërarchieën. Dat is hier *niet* het geval. Een grondpatroon blijft een *levend en levendig proces* van beïnvloeden én beïnvloed worden, vormen én gevormd worden, sturen én gestuurd worden. *Met een grondpatroon be-leef je je leven op een bepaalde manier.*

Geen enkel van de drie grondpatronen is het ‘enig juiste levensperspectief’. Ze sluiten elkaar niet uit. Ze bekampen elkaar niet. Ze vullen elkaar evenmin aan. Er is geen ‘overkoepelend plan’ of geen instantie die van bovenaf de drie patronen bestuurt. Het is dus geen of-of en evenmin een en-en kwestie. Ze zijn door mensen gecreëerd en jij kunt kiezen welk patroon je op welk moment inzet voor welke vraag.

Om een zo goed mogelijke voorstelling te maken van de vele dimensies van een grondpatroon gebruik ik een *systemisch* beeld. Met een *systemische* blik zie je dat elk van de factoren die invloed hebben op de grondpatronen of door de grondpatronen worden beïnvloed, op

zich ook een systeem vormen. Het gaat dus niet om eenvoudige elementen maar om een systemisch samengaan van *processen*, *systemen* en *patronen*. Je zou je het geheel kunnen voorstellen als een geweldig groot spinnenweb opgebouwd uit verschillende spinnenwebben die in alle richtingen gaan.

Een grondpatroon staat los van de inhoud

Een grondpatroon staat los van de concrete inhoud van gedachten, gevoelens, beelden of handelingen. Het gaat hier niet om de inhoud van de woorden en beelden die je netjes achter elkaar zet maar om *de manier waarop* je met de woorden, de beelden of de ervaringen omgaat en ze uitdrukt. Je zet je woorden en beelden netjes achter elkaar, in een voor de gesprekspartner, toehoorder, lezer of kijker 'logische'

volgorde zodat die jouw gedachtegang of je verhaal vlot kan volgen. Dat dit steeds de beste manier is om gedachten te formuleren en gevoelens uit te drukken is een afspraak, een conventie; het is een overtuiging, in feite is het een voor-onderstelling (letterlijk), niet een of ander 'natuurlijk gegeven'. Iedere 'logica' en iedere voorstelling is een menselijke constructie, een constructie die het voordeel biedt dat jullie elkaar snel en vlot kunnen verstaan (of althans die illusie hebben). Iedere constructie volgt een grondpatroon.

Een zeer eenvoudig voorbeeld: bekijk het boodschappenlijstje van alle mensen die in een grootwarenhuis rondlopen. Ze zullen inhoudelijk erg verschillend zijn. Iedereen doet immers andere boodschappen. Ieder gebruikt daarbij zijn eigen moedertaal. De wijze waarop de lijstjes werden opgesteld is echter meer dan waarschijnlijk dezelfde: alle woorden staan onder elkaar, alle woorden zijn in dezelfde taal geschreven, alles werd met één pen geschreven, er werd met één kleur geschreven en alle woorden staan in dezelfde leesrichting. Je kunt deze vaststelling doen bij jou in de stad, in Brussel, Parijs, London, New York, Beijing, New Delhi, ... om het even waar in de wereld. Alle boodschappenlijstjes zijn opgebouwd volgens hetzelfde patroon. In dit geval het lijnig grondpatroon, alles netjes onder elkaar. Kan het anders? Ik maak mijn to-do-lijstjes en boodschappenlijstjes vaak in de vorm van een mindmap en ik gebruik symbolen en icoontjes naast woorden. Ook dat is een patroon. Het is een structuur geïnspireerd door het systemisch grondpatroon.

Zo gaat het ook bij de constructie van je waarnemingen, je gevoelens, je intenties en je acties. Om het even wat de inhoud ervan is, om het even in welke cultuur jij leeft, om het even vanuit welke overtuiging je vertrekt, om het even vanuit welke filosofie of religie jij redeneert, om het even welke 'feiten' voor jou belangrijk zijn ... het bij elkaar zetten van begrippen, woorden, beelden, tekens, handelingen, enz. volgt een bepaald grondpatroon. De zogezegde 'onlogica' van de ander volgt eenzelfde *grondpatroon* als jouw 'logica'. Alleen, jij zal het niet

eens zijn met de inhoud, met de uitgangspunten, de keuze van de ‘feiten’²⁸, de begrippen en de woorden die de ander bij elkaar zet.

In sommige gevallen verschil je inhoudelijk zeer sterk van mening met een ander. Bij nauwkeurig onderzoek blijkt dat het *patroon* van jullie gedachtegang toch gelijk is. Na gedachte A volgt gedachte B, dan gedachte C, enz. en uiteindelijk de conclusie. Ieder formuleert een mening die - naar het eigen inzicht - op zich logisch in elkaar steekt; volgens de gebruikelijke logica. Ieder biedt ‘feiten’ en argumenten aan die de verschillende punten van de redenering ondersteunen. Inhoudelijk verschillen jullie, echter niet wat de *constructiewijze van de gedachtegang* betreft. Daar volg je een van de drie grondpatronen. In de meeste gevallen is dat het lijnige grondpatroon omdat dit het oudste en meest gebruikte patroon is.

Een voorbeeld. De activiteit aangeduid met het werkwoord 'geloven' volgt hetzelfde strakke lijnig grondpatroon als de activiteit waar bepaalde sprekers naar verwijzen met het woord 'wetenschappelijk denken'.²⁹ Mensen die atheïstisch of materialistisch denken hanteren hetzelfde grondpatroon als mensen die theïstisch denken (in een God of goden geloven). Het verschil zit in: wat als ‘feiten’ wordt ingebracht, de uitgangspunten, de inhoud die aan de woorden wordt gegeven en de aard van de begrippen, de woorden of de gebaren die bij elkaar worden gezet. De *wijze waarop* alle begrippen mooi achter elkaar worden gezet, dát volgt echter hetzelfde lijnig grondpatroon!

²⁸ Over de vier soorten feiten lees je in het boek *De Blauwe Rivier oversteken - Van een probleem naar een duurzame oplossing*

²⁹ Weten-schap gaat over ‘weten’. Er is echter een subtiel doch wezenlijk onderscheid te maken tussen ‘weten’, ‘kennis’, ‘inzicht’ en ‘wijsheid’.

In vele debatten trachtte Richard Dawkins³⁰ mensen die een religie aanhingen te overtuigen van (zijn) de wetenschappelijke visie en dat zij er absurde ideeën op na houden. Dawkins zag de anderen als 'tegenstrevers' met wie hij een 'heilige oorlog' had uit te vechten. Wanneer je niet luistert naar de invulling van de woorden maar naar de wijze waarop elk van de discussiepartners hun gedachtegang opbouwt, herken je al vrij snel een zelfde patroon in hun gedachtegang: het lijnig patroon. Je hebt hier te doen met iemand die sterk lijnig-wetenschappelijk denkt en die wars is van sacraal denken en in conflict leeft met mensen voor wie lijnig-sacraal denken 'logisch' is. Je vindt op YouTube verschillende filmpjes van zulke ontmoetingen.³¹

Walvisjagers en Greenpeace houden er een tegengestelde visie op na en hun betoog heeft duidelijk een verschillende inhoud en leidt tot totaal tegengestelde acties. Toch hanteren ze eenzelfde patroon voor hun redenering. Beiden hebben het over 'feiten', over 'oorzaken en gevolgen', over 'belangrijke verbanden' en over 'een situatie die wel of niet omkeerbaar is'. Beiden hanteren een gedachtegang die ze zelf als vanzelfsprekend beschouwen en die eenvoudig en rechtlijnig verloopt (slechts af en toe wat systemisch). Beiden vinden dat ze gelijk hebben en dat de ander een extreme positie inneemt en geen rekening houdt met belangrijke 'feiten'. Beiden tonen in hun gedrag (emotioneel, verbaal en handelend) dat ze de relatie zien als een strijd. Beiden willen ze de ander overtuigen, desnoods met geweld. Ze zien elkaar als tegenstrevers, niet als gelijke betrokkenen met een verschillend belang. Ze kunnen het gemeenschappelijk belang niet zien. Ze hanteren wel hetzelfde grondpatroon, lijnig.

³⁰ [Richard Dawkins](#) is een Brits etholoog, evolutiebioloog en populair-wetenschappelijk schrijver. Dawkins was van 1995 tot 2008 hoogleraar wetenschapscommunicatie aan de Universiteit van Oxford. Hij is een militant atheïst.

³¹ https://www.youtube.com/results?search_query=richard+dawkins+debate

Grondpatronen herkennen

1. Wil je een grondpatroon kunnen herkennen dan dien je *afstand te nemen*. Je kunt niet een grondpatroon ontwaren wanneer je er middenin staat. Een vis kan niet ‘water’ ontdekken tenzij hij even uit het water komt. Je zult dus even in de richting van het *systemisch* grondpatroon moeten bewegen om te ontdekken hoe je ‘zwemt’ in het *lijnig* grondpatroon. Een beetje zoals je ontdekt hoe vuil de lucht is in jouw woonplaats wanneer je in de bergen zuivere lucht kunt inademen. Dan kan het besef groeien dat de lucht (die je niet ziet) die in je lichaam circuleert en je leven geeft, dat je die deelt met alle planten, dieren en medemensen in je onmiddellijke en wijde omgeving. De lucht in jouw longen is dezelfde lucht als die in de straten en de lucht die de mensen daar in- en uitademen.

Een grondpatroon is een beetje gelijkaardig, je ademt het in en uit en het is overal rondom jou en in jou.

2. Naast de nodige afstand heb je tevens een *andere benaderingswijze* nodig om de grondpatronen te kunnen herkennen. Op het droge kan een vis niet zwemmen. Hij zal iets anders moeten doen om terug in het water te geraken. Met de ‘dagelijkse logica’ kom je een heel eind maar niet ver genoeg om het *systemisch* patroon te verkennen. Dan zal je naast het ‘praktisch denken’ ook je *voorstellingsvermogen* moeten aanspreken en scholen. Je zult een andere taal dienen te hanteren naast je woordentaal. Je leert dan anders kijken naar waar je op elk moment staat of loopt. Alles om je heen waar je op dit ogenblik aanwezig bent, is een systeem en jij bent daar deel van. Dat zie je niet onmiddellijk omdat je niet hebt geleerd zo te kijken. Het is romantisch om een bos te zien als een ecosysteem. Het is een stap verder om te zien dat jij *mee* het

ecosysteem *bént* wanneer je daar wandelt. Er is niet ‘ik hier’ en ‘daar het eco-systeem bos’. Het is veel moeilijker om de plek waar je nu bent, nu je deze tekst leest (kijk eens om je heen), te zien als een dynamisch systeem waar jij deel van *bent*, en dat het een systeem van verbindingen is dat jij *actief mee vorm geeft* en in stand houdt én dat het systeem ook jou vormt: de kleren die je draagt, de handelingen die je uitvoert, alle voorwerpen die je gebruikt, de structuur van de ruimte, de meubels in je omgeving, de mensen die er zijn of die passeren, de geluiden, ... alles wat je kan waarnemen in de context waar je nu bent, is deel van jouw systeem. Jouw persoonlijk systeem past binnen een ruimer sociaal, economisch en maatschappelijk systeem dat op zijn beurt weer deel is van een groter cultureel systeem, dat deel is van het systeem dat met de term ‘westers’ kan worden aangeduid.

Het vraagt om nog een andere benaderingswijze indien je het *lemniscatisch* grondpatroon wilt zien en herkennen. Dan dien je nog meer afstand te nemen en te vertragen. Dan dien je vaker en nauwkeuriger waar te nemen en minder met sprongen. Je zal vlot dienen te bewegen tussen inzoomen en uitzoomen.

Het *lemniscatisch* grondpatroon kan je niet herkennen door het enkel te denken, teksten te lezen en er op te reflecteren. Je dient het te beleven, te experimenteren en filosofisch-meditatief te benaderen. Via ‘meditatief waarnemen’ oefen je je ‘lemniscatische spieren’.

3. Om patronen te herkennen dien je tevens *de juiste vragen* te stellen zodat je een andere gedachtegang kunt opbouwen.

Bij het *lijnig* patroon stel je vragen naar de ‘oorzaak’ of de ‘veroorzaker’ (die je vaak ‘schuldige’ noemt). De antwoorden gebruik je om een mening te vormen en een conclusie of een

oordeel uit te spreken. Vaak houdt het daar bij op. Je stelt niet de vraag naar de veroorzaker van de veroorzaker of naar de veroorzakende conditie van de oorzaak of de veroorzaker. Heb je een griep dan werd die veroorzaakt door een virus en virussen zijn slecht, punt. ‘Het leven’ (en de zin er van) heeft een ‘veroorzaker’ of een ‘oorzaak’ of een ‘opdracht’ of is een gegeven ergens ‘vastgelegd’.

Bij het *systemisch* patroon stel je vragen naar alle relevante elementen bij een situatie, een probleem of een toestand. Je stelt vragen naar de verbindingen tussen die elementen en hoe die een systeem of een overkoepelend patroon vormen. Je stelt vragen welk element je kunt wijzigen om het ganse systeem te doen bewegen in een betere of gewenste richting. ‘Leven’ bestaat uit een netwerk van elementen met zinvolle verbindingen.

Bij het *lemniscatisch* patroon stel je vragen over jezelf (over je ‘zelf’), over je relatie met alle elementen en over je communicatie en je talen. Vragen bij jouw keuze om net die elementen uit te kiezen uit het geheel. Je stelt vragen bij hoe je de dingen benoemt en wat je voelt net door het die naam te geven (fenomenen een naam geven beïnvloedt jouw waarneming van die fenomenen!). Je stelt vragen bij hoe je ziet wat je ziet, voelt wat je voelt, denkt wat je denkt. Je stelt vragen bij datgene wat je op de ‘voorgrond’ en wat je op de ‘achtergrond’ plaatst en hoe jij beslist wat ‘voorgrond’ is en wat ‘achtergrond’. Je stelt vragen op welke manier jij mee al datgene creëert en in stand houdt wat je *nu* waarneemt. ‘Leven’ is een voortdurende dynamische stroom van veranderingen. ‘Jouw leven’ is een verhaal dat je vertelt en waarbinnen jij kiest wie de spelers zijn en wat het begin, het verloop en het einde vormt van jouw verhaal. Is er een einde?

Alle patronen zijn gelijkwaardig

Er is geen rangorde, niet een bepaalde volgorde waarin je de drie grondpatronen best zou gebruiken. Elk van de drie patronen levert op een bepaald moment een gewenst resultaat op voor jou en voor de betrokkenen om de zaken nu aan te pakken. Begrippen als ‘beter’ of ‘slechter’ horen enkel thuis in het lijnig grondpatroon. Bij het lijnig grondpatroon denk je in tegenstellingen: “Er kan slechts één waarheid echt Waarheid zijn!”. “Voor ieder probleem is er één echt goede oplossing.” (alsof de wereld alleen maar bestaat uit technische problemen). Wanneer je de onderliggende grondpatronen leert kennen en herkennen, kan je bewust kiezen welk patroon je in welke situatie hanteert. Er kan niet één perspectief worden vooropgezet als hét beste in alle situaties en zeker niet als hét enig ware op ieder moment, bij iedere interactie, in iedere situatie.³²

Wat voor jou een ‘constructieve levenshouding’ is, bepaal jij voor jezelf; wat dat voor een ander betekent, bepaalt die persoon vanuit haar perspectief, binnen het kader van haar denken en handelen. Je kunt wél elke gedachtegang op een respectvolle manier en met de ‘juiste’ vragen stevig in vraag stellen.

Het *lijnig grondpatroon* biedt de grootste weerstand tegen de gedachte dat je vrij kunt overschakelen op een ander grondpatroon. “Je kunt geen twee verschillende visies aanhangen, zeker niet wanneer die tegenstrijdig klinken.” Het is immers eigen aan het lijnig grondpatroon om te stellen dat er slechts één juiste logica en één juiste waarheid bestaat, meer nog, er bestaat slechts één Waarheid (uiteraard die van de persoon die dit vooropstelt). Vanuit een lijnig-technisch

³² Lees meer in het hoofdstuk 5. *Flexibel leven*

denken wordt meestal gesteld dat er slechts één juiste oplossing kan zijn voor een probleem.

Één grondpatroon op zich geeft geen volledig beeld

Je kunt geen volledig beeld hebben van een ervaring, een event, een fenomeen, de mens en zijn bewustzijn, enz. wanneer je de zaak bekijkt enkel vanuit één grondpatroon, om het even welk grondpatroon. Wel stellen de hevigste voorstanders van het lijnig of het systemisch of het lemniscatisch grondpatroon zich anders op. Zij menen dat hun visie de ‘juiste’ kijk is op alle levende en niet-levende fenomenen, inclusief de mens, ‘leven’ en ‘bewustzijn’. Het begin reeds bij de taal, bij het invullen van de begrippen, zoals bv. ‘levend’ of ‘evolutie’ of ‘waarheid’. Elk grondpatroon vult deze begrippen anders in. Wat ontstaat wanneer je alles wilt terugbrengen tot één overkoepelende visie is ... een wereld van misverstanden.

De enig zinvolle weg is die van de *dialogo* zonder alles te relativiseren en verschillen weg te wuiven. *De verschillen tussen de drie grondpatronen zijn fundamenteel en dienen te worden gerespecteerd.* Vanuit een dialogische houding zijn ze zelfs nuttig, net omdat ze zo verschillend zijn. De moeilijkheid ligt in het voeren van een echte dialoog en toch overtuigd te zijn van het grote belang van je eigen invalshoek. Wat helpt is het leren onderscheiden van enerzijds *je visie*, je invalshoek, de grond van je overtuigingen, je waarden, en anderzijds *je actuele mening* over een bepaalde vraag. Het is steeds mogelijk je mening te herzien zelfs vanuit hetzelfde standpunt. Een mening is immers tijdelijk en contextueel bepaald. Gans je leven vasthouden aan één mening getuigt van een erg rigide, leerarme levenshouding en staat een dialoog in de weg. Het slagen van een dialoog hangt voor een groot deel af van de formulering van *de vraag*

die in het midden wordt gelegd. Een ‘juiste’ gemeenschappelijke vraag formuleren vraagt reeds ernstig *dialogisch* voorbereidend werk. Daarbij is taalgebruik erg belangrijk, tracht zo *nauwkeurig* en *verbindend* mogelijk te luisteren en te spreken.

Geen tegenstelling Oost - West

Onze menselijke behoefte om de zaken op een eenvoudige manier voor te stellen en fenomenen en kennis in vakjes te stoppen, doet ons de zaken snel veralgemenen. Menen dat mensen in het Oosten anders denken dan in het Westen is niet alleen een grove veralgemening en vereenvoudiging, het is tevens een *oriëntalistische* manier³³ om de zaken voor te stellen. Het getuigt van de oude koloniale reflex (die nog steeds levendig woekert in het Westen).

Alle mensen waar ook ter wereld hanteren het lijnig grondpatroon als hun basisperspectief. Het lijnig grondpatroon is tienduizenden jaren geleden overal ter wereld ontstaan. Oorzaak-gevolg denken zorgde voor het overleven en is zo ‘eenvoudig logisch’. Het is het overlevingspatroon bij uitstek! We vertonen allemaal nog iedere dag overlevingsgedrag! Allemaal denken we vlot op een lijnige manier. Wel zijn er verschillen in context en cultuur die maken dat mensen in het Oosten, het Westen en het Zuiden met diverse cultureel gekleurde levenshoudingen waarnemen, beoordelen en zich uitdrukken. Zowel in het Oosten, in het Westen, in de Arabische wereld, in Zuid-Amerika, in Afrika als in Australië en Nieuw-Zeeland wordt *lijnig* gedacht (rechtlijnig, circulair, dialectisch, ...). De wereld van het denken en van de grondpatronen beschouwen als verdeeld in

³³ Oriëntalisme is de term die wordt gebruikt ter aanduiding van de dominante westerse opvatting van de Oriënt, het Oosten in culturele zin. Die opvattingen worden vaak ondersteund met exotische beelden.

geografische gebieden raakt kant noch wal. Het is zeer onnauwkeurig, exotisch, oriëntalistisch, kolonialistisch en vooral erg simplistisch.

De boeddhistische filosoof Nāgārjuna (De Weg van het Midden) dacht lemniscatisch. Dat is de reden waardoor de meeste westers opgeleide filosofen zijn boodschap niet hebben begrepen! Echter, de meeste boeddhisten zowel in het Oosten als in het Westen denken even lijnig als westers gevormde materialisten. Overal in hun denken zit het lijnige oorzaak-en-gevolg denken. De discussies binnen de verschillende boeddhistische sekten rond bv. de betekenis van het begrip 'karma' en de gevolgen van onze daden, zijn hier een voorbeeld van. Vele boeddhisten denken erg lijnig-sacraal wanneer ze goden en geesten een beïnvloedende rol laten spelen.

Wel waren er (en zijn er) overal in de wereld steeds een (beperkte) groep leiders, filosofen en wetenschappers, die *systemisch* dachten (en denken). Ze hadden weliswaar verschillende cultureel gekleurde visies en drukten zich uit in een andere taal (woordentaal of tekentaal of beeldende taal), maar ze dachten op dat moment niet lijnig.

In alle culturen en in alle tijden tref je een aantal 'rebelse' denkers aan die vrij kunnen overschakelen op het *lemniscatisch* patroon. In Griekenland, China en India leefden individuen die zo dachten (bv. [Heraclitus](#), Griekenland 6e eeuw BCE, [Zhuang Zi](#), China 4e eeuw BCE, [Nāgārjuna](#), India 2e eeuw CE). Zij bekeken de wereld erg nuchter, nauwkeurig, scherp, idealistisch misschien maar *niet* metafysisch.

Vandaag zijn de Chileense bioloog en filosoof [Francesco Varela](#) (1946-2001) en zijn collega's een voorbeeld³⁴.

³⁴ Humberto Maturana en Francesco Varela, *De boom der kennis - Hoe wij de wereld door onze eigen waarneming creëren*, Uitg.Contact 1989 A'dam
Francesco Varela, Evan Thompson en Eleanor Rosch, *The Embodied Mind*, MIT Press, Massachusetts 1993

5. *Flexibel leven*

De weldaad van grondpatronen

Een kritische houding tegenover het uitsluitend en eenzijdig hanteren van het lijnig denken betekent niet dat het lijnig perspectief niet erg nuttig zou zijn. Het lijnig grondpatroon is de oudste en meest ‘gegronde’ levenshouding die we hebben. Het heeft gedurende de tienduizenden jaren zijn degelijkheid bewezen, ‘evidence based’. Dankzij dit perspectief werden alle technologieën ontwikkeld, van een eenvoudig mes dat de eerste mensen hanteerden tot de satellieten die zorgen voor digitale verbindingen en de ruimtetelescopen die ons een beeld geven van de ruimte, van de planeten dichtbij, de sterren van ons melkwegstelsel tot de vele systemen miljarden lichtjaren van ons verwijderd. Het lijnig denken heeft gezorgd voor ons actueel materieel welzijn. Dankzij het opdelen van de fenomenen in kleine deeltjes zijn we tot inzichten gekomen op medisch vlak en hebben we levensreddende geneesmiddelen samengesteld. Wanneer je een taak perfect wilt laten uitvoeren zijn heldere, eenvoudige stappenplannen een must. Werkende instructies worden best kort, bondig en lijnig gegeven (rechtlijnig of circulair).

Het getuigt echter van een extreem standpunt om het lijnig grondpatroon, omwille van al die toffe verwezenlijkingen, als de enig juiste manier van kijken en denken te beschouwen, als de enig geldige formele logica en als de enig efficiënte weg naar duurzame oplossingen. Het is een illusie dat je met het lijnig perspectief een diep inzicht verwerft in de fenomenen. De wetenschappen hebben bewezen dat deze manier van kijken en denken wérkt en dat is voldoende, toch?

Wat maakt het voor ons zo moeilijk om naast het lijnig perspectief de wereld op een systemische wijze te beleven en te benaderen?

Ons lijnig grondpatroon heeft al tienduizenden jaren zijn waarde bewezen: het is erg praktisch en functioneel en het wérkt, we kunnen daardoor de fenomenen controleren en manipuleren. We hebben er alle technieken kunnen door ontwikkelen vanaf de handbeitel tot de satellieten, vanaf de eerste geluiden om te communiceren tot de digitale wereld. Ook op het sacrale terrein hanteren we het lijnig grondpatroon: we zoeken middelen om met de ‘geestelijke wereld’ te onderhandelen. Dankzij het lijnig grondpatroon hebben we het gevoel dat we de fenomenen kunnen controleren en beheersen. Op deze manier gaan we aan de slag bv. ook bij de opwarming van de aarde: Hoe kunnen we de CO2 verminderen? Wat stoot het meeste CO2 uit? Terwijl andere vragen dringender zijn: *Hoe dienen we onze volledige levenswijze te veranderen?* (= hoe we omgaan met arbeid, financiële middelen, armoede, mobiliteit, solidariteit, technische middelen, AI, onderwijs, ... enz.)

Het is geen kwestie van de zaken óf lijnig óf systemisch te benaderen maar van beide samen te gebruiken, naast elkaar, niet tegen elkaar. Onze grote moeilijkheid is dat het lijnig grondpatroon zich heeft geïnstalleerd op de troon van ‘ik ben alleenheerser’, ‘mijn waarheid is de enige waarheid’, ‘mijn logica is de enige logische logica’.

Systemisch benaderen moet je leren, je bent er niet mee opgegroeid. Systemisch leren kijken heeft inzicht nodig én een andere manier van waarnemen én een andere wijze van besluiten en beslissen. Om te leren ‘leven’ systemisch te benaderen hebben we elkaar nodig. We dienen van elkaar te leren want niemand weet alles of heeft een allesoverheersend inzicht. Het heeft weinig zin dat één ‘verlichte geest’ het op haar eentje waarmaakt en we haar zouden volgen. Dat is

het gedragspatroon dat we volgen bij het lijnig grondpatroon: we open na, we volgen (bijna) blindelings experts, geleerde mensen of grote filosofische geesten.

Flexibel met een vaste overtuiging

Flexibel leven betekent niet dat je alles zomaar relativeert. Dan zou je tekort doen aan je eigen overtuigingen, je eigen geloof en je eigen belangen. Het midden is geen grijze zone waar compromissen worden gesloten. Het is een 'open ruimte' waarin alles vrij wordt aangeboden en vrij wordt ontvangen; open zowel voor eerlijke waardering als voor respectvolle doch hard kritische en confronterende vragen.

Flexibel denken is een denken dat toelaat dat je nu eens de zaken *lijnig* bekijkt, dan weer *systemisch* en een ander moment *lemniscatisch*. Je *kán* en je *má*g ruilen van grondpatroon wanneer je dat wilt. Je bent niet dwingend *gebonden* aan een grondpatroon, je *verbindt* je met een grondpatroon. Wanneer je stevig vasthoudt aan een grondpatroon is dat het gevolg van je opvoeding en je leerweg. Flexibel omspringen met patronen doe je bv. bij het inzoomen op details of het uitzoomen naar systeem-niveau of nog ruimer. Je kunt binnen het bestek van één gesprek vlot meerdere malen van grondpatroon veranderen als je dat wilt. Het is dan wél zaak om helder te zijn in je communicatie vanuit welk perspectief je nu spreekt en minstens zorgvuldig taalgebruik te hanteren.

De gewone, dagelijkse dingen in het leven worden best op een lijnige manier aangepakt omdat dit wérkt, eenvoudig en snel. In het dagelijks leven maak je voortdurend een mix van een lijnig-sacrale en een lijnig-materialistische benadering. Wanneer je vaak systemisch kijkt bestaat jouw mix uit een lijnig en een systemische benadering. Er zijn mensen die trachten de kenmerken van het lemniscatisch patroon in

hun verhaal in te bouwen en wil het lukken dat doen ze dat in een mix met lijnige en systemische momenten.

Wanneer je de grondpatronen strikt wil afbakenen en erg gescheiden gebruiken ben je in feite erg lijnig bezig. Het lijnig grondpatroon wil zo graag definities, alles in duidelijke compartimenten verdelen, een scherpe scheiding aanbrengen tussen ‘dit’ en ‘dat’. Je bent al een stapje op een andere weg indien je daar mee ophoudt, indien je het belang van woordenwolken herkent en toepast en indien je beeldende talen mee inzet. Gedachten zijn als wolken, ze vervormen voortdurend zonder dat je merkt op welke plaats dat gebeurt en hoe ze komen en gaan.

Problemen vanuit drie perspectieven bekijken

Problemen worden efficiënter en effectiever aangepakt door ze vanuit meerdere invalshoeken te bekijken. Betrek er alle stakeholders en betrokkenen bij, zeker iedereen die door de effecten van het probleem worden geraakt. Zo kan je vele invalshoeken verkennen. Opgepast, participatief werken betekent niet sowieso dat je systemisch werkt. Je kan dit steeds doen vanuit het lijnig grondpatroon. Je zet echter een stap verder en dieper wanneer je tijdens de dialoog met alle betrokkenen uitdrukkelijk overstapt op *systemisch* werken. Dan ontdek je samen het netwerk aan verbanden en hoe ieder element de andere elementen beïnvloedt. Stel de vraag: “Wat is de bijdrage van iedere deelnemer aan de oplossing?”.

Deze houding werkt zowel voor kleine, alledaagse problemen (bv. wie neemt de verantwoordelijkheid op voor deze taak en stelt zich aanspreekbaar?) als voor problemen op het niveau van het bedrijf of de organisatie of de maatschappij (bv. Hoe lossen we het fileprobleem

op?³⁵), als op het niveau van de wereldpolitiek (bv. Hoe antwoorden we op de enorme verstoringen van het klimaat? Hoe voorkomen we dat regionale oorlogen breder worden? Hoe stoppen we regionale oorlogen?).

Net door de lijnige kijk op de zaken aan te vullen met een *systemische* invalshoek wordt het perspectief op de mensen-werkelijkheid ruimer en worden betere oplossingen gevonden voor de humanitaire en ecologische problemen die de mens door een té doorgedreven technische kijk op de wereld heeft veroorzaakt (= de gevolgen van de keuzes van de mens de laatste tienduizend jaar). Een *lemniscatische* blik levert zicht op de processen en brengt het thema ‘verantwoordelijkheid’ sterk onder de aandacht.

³⁵ Dit voorbeeld staat op het einde van het gratis boek *De Blauwe Rivier oversteken - Hoe ontwikkel ik een ‘probleem’ tot een duurzame ‘oplossing’?*